

Forord

”Det er så veldig fint når folk på institusjon og i barnevernet jobber med hjertet fremst i brystet, og så har de utdanningen på ryggen og hjertet som sånn heltekappe.”

(Gutt 20 år)

Sitatet er fra et av intervjuene og understreker sårbarheten ungdommene bærer med seg og behovet for trygge voksne de kan stole på. Alle de åtte intervjuene gjorde sterkt inntrykk på meg og flere tårer ble felt i etterkant. Det var likevel flott å treffe ungdommer som har blitt til unge voksne som klarer seg bra i livet. Så tusen takk til alle som bidro som informanter og gjorde oppgaven mulig. Det er beundringsverdig at dere delte så mye fra vanskelige perioder i livet og fortalte om deres opplevelser. Jeg håper virkelig at det var en fin erfaring for dere også, og at oppgaven bidrar til å rette fokus på et viktig tema og får positive konsekvenser for andre ungdommer som flytter til institusjon for en kortere eller lengre periode.

Denne masteroppgaven ble skrevet ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap ved NTNU, og jeg takker min veileder Riina Kiik for god veiledning og konstruktive tilbakemeldinger i en krevende men spennende prosess. Du har svart på utallige mail, både sene kvelder og i helger. Tusen takk for det!

Jeg vil takke Elizabeth Kræmer ved barneverntjenesten i Tromsø, Veronika Løveng-Hansen i Landsforeningen for barnevernsbarn og Hege Eika Frey i Forandringsfabrikken som bidro med å rekruttere informanter.

Familie og venner som har støttet og oppmuntret meg takkes, og nå blir det endelig bedre tid til å være mer sammen med dere. Til sist, tusen takk til min kjære samboer Alexander som har levd sammen med meg og bøkene over lang tid, og takk for alle drøftinger, bekreftelser og for at du heier på meg.

Sammendrag

Masteroppgaven består av en empiriartikkel og en omfattende kappe basert på en kvalitativ undersøkelse med åtte ungdommer/unge voksne som har vært plassert ved institusjon på atferdsgrunnlag (Lov om barneverntjenester § 4-24 og/eller § 4-26). Hensikten med oppgaven er å belyse ungdommers opplevelse av medvirkning i plasseringsprosessen. Problemstillingen i artikkelen er hvordan unge voksne som har vært plassert opplever sine muligheter til å påvirke plasseringsprosessen før, under og etter plassering ut fra et brukermedvirkningsperspektiv. Dette spørsmålet er besvart gjennom åtte intervjuer med ungdommer/unge voksne som har delt av sine erfaringer fra da de flyttet til institusjon. Videre er kappens problemstilling mer teoretisk vinklet, herunder; hvordan ungdommers opplevelser av medvirkning kan vurderes i forhold til brukermedvirkningsbegrepet. Brukermedvirkning og forskning om institusjonsplassering er teoretisk ramme for drøftingen, og blant annet problematiseres anvendelsen av brukermedvirkningsbegrepet i barnevernssammenheng ettersom tilknytningen til denne hjelpeinstansen ikke alltid er basert på frivillighet. Intervjuene er tolket ut fra et medvirkningsperspektiv og fokuserer på hvordan informantene har opplevd kontakten med barneverntjenesten i prosessen før, under og etter plassering. Funnene i empiriartikkelen peker på at informantene opplevde begrensede muligheter til å medvirke i egen sak av ulike grunner, for eksempel tillit til saksbehandler, tilrettelegging og hyppighet på kontakt. Kontakten mellom ungdom og saksbehandler var av stor betydning for ungdommenes helhetssituasjon og hva som skulle skje videre. Støtte og tilrettelegging for medvirkning i tillegg til tap av nettverk var andre sentrale funn som hadde sammenheng med hvordan barnevernet vurderte og håndterte situasjonen. I tillegg og beskrev informantene vansker med å avklare ettervern med barneverntjenesten. Kappen belyser og drøfter funnene i sammenheng med brukermedvirkningsbegrepet i en større kontekst, og ser på noen av utfordringene med å anvende brukerbegrepet i barnevernssammenheng.

Summary

The Master's thesis consists of an empirical article and an extensive mantle based on a qualitative survey of eight youths/young adults who have been moved to an institution on the basis of behavior (Child Welfare Act § 4-24 and/or § 4-26). The purpose of the study was to examine young people's experience of participation in the process of moving to an institution. The issue of the article is how young adults who have been moved perceive their opportunities to influence the process before, during and after from a user perspective. This question is answered through eight interviews with youth/young adult who has shared their experiences from when they moved to an institution. Furthermore, the mantles issue is more theoretically inclined, including; how youths' experiences of participation can be assessed in relation to the user concept. User participation and research on institutional placement is the theoretical framework for discussion, and among other aspects questioned the application of the user concept in child protection context since the association with this aid authority is not always voluntary. The interviews are interpreted from a participation perspective and focuses on how informants experienced contact with the child welfare service in the process before, during and after moving. The findings of the empirical article notes that the interviewed experienced limited opportunities to participate in their own case, for various reasons, such as trust to the child welfare worker, facilitation and frequency of contact. The contact between youths and the child welfare worker was of great importance for the young peoples situation and what should happen next. Support and facilitation of participation in addition to loss of network were other key findings related to how child welfare services assessed and handled the situation. In addition, the interviewed described difficulties clarifying aftercare with the child welfare services. The mantle highlights and discusses the findings in the context of user participation term in a broader context, and looks at some of the challenges of using the term in the child welfare context.

Innholdsfortegnelse

1. Plasseringer i barnevernet på bakgrunn av Lov om barneverntjenester §§ 4-24 og 4-26 - opplevelser av medvirkning i plasseringsforløp	1
1.1 Innledning	1
1.2 Valg av tema og problemstilling	3
2. Teoretisk utgangspunkt	7
2.1 Institusjonsplassering som tiltak.....	7
2.2 Synet på institusjonsbehandling av atferdsvansker	7
2.3 Bakgrunn for brukermedvirkning	9
2.4 Medvirkning i barnevernet	11
3. Metode	17
3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag.....	17
3.1.1 Fenomenologi.....	17
3.1.2 Hermeneutikk	18
3.2 Forforståelse	19
3.3 Datainnsamling og utvalg	20
3.4 Litteratursøk.....	21
3.5 Validitet, reliabilitet og generaliserbarhet	22
3.6 Etske refleksjoner.....	23
4. Drøfting	27
4.1 Funnenes implikasjoner.....	30
5. Litteraturliste.....	33
6. Ungdommers medvirkning i forbindelse med plassering på atferdsgrunnlag	39
7. Litteraturliste.....	57
8. Vedlegg til masteroppgaven	61
Nr. 1 Godkjenning fra NSD.....	62
Nr. 2 Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt.....	64
Nr. 3 Intervjuguide.....	66

1. Plasseringer i barnevernet på bakgrunn av Lov om barneverntjenester §§ 4-24 og 4-26 - opplevelser av medvirkning i plasseringsforløp

1.1 Innledning

Barnevernet har som oppgave å sikre barn og unge som lever under skadelige forhold nødvendig hjelp og omsorg i rett tid til med tanke på deres helse og utvikling, samt bidra til trygge oppvekstvilkår. Barnevernet kan iverksette ulike tiltak i samarbeid med familien eller fremme sak for nemnda dersom tvangstiltak vurderes å være eneste løsning.

Foreldreveiledning, ansvarsgruppe, anmeldte eller uanmeldte tilsyn i hjemmet, rustesting av foreldre eller ungdommer er noen av de hjelpetiltakene barnevernet rår over. I enkelte tilfeller må barn eller ungdommer flytte fra hjemmet enten på bakgrunn av foreldrenes omsorgsevne eller ungdommens atferd. Flytting fra hjemmet kan gjennomføres frivillig, i samarbeid med familien eller det kan fremmes sak for Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker dersom noen av partene motsetter seg tiltaket, og da tar Fylkesnemnda stilling til om en flytting kan gjennomføres ved tvang. Plasseringer jf. Lov om barneverntjenester som omhandler ungdommers atferd eller uttrykk kan skje frivillig jf. § 4-26 eller ved tvang jf.

§ 4-24. En tvangsplassering på dette grunnlag kan vare inntil et år med mulighet for frivillig forlengelse, eventuelt at barnevernet på grunn av fortsatt bekymring fremmer sak om nok et år for Fylkesnemnda (Lov om barneverntjenester, 1992). Barnevernet kan dermed flytte en ungdom fra hjemmet til institusjon frivillig eller på tvang. Selv om en flytting er basert på tvang eller samtykke kan den skje på ulike måter og stiller krav til fagfolkene som administrerer flyttingen i forhold til det juridiske, ivaretagelsen av ungdommen, støtte til familien samt kortsiktig og langsiktig fokus på plasseringen og dens innvirkning på ungdommens videre liv med venner, skole og så videre. Gjennom alle fasene av en flytting er det barnets beste som ligger til grunn, og dette hensynet er nedfelt i Lov om barneverntjenester basert på FNs barnekonvensjon av 1989. Et aspekt ved barnets beste er at saksbehandlingen skal legge til rette for å fremme barnets synspunkt i saken. For eksempel skal barn som er fylt 7 år og eventuelt yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, informeres og få anledning til å uttale seg før barneverntjenesten avgjør saker som berører han eller henne. I samsvar med modenhet og alder skal barnets mening tillegges

vekt. Fra fylte 15 år er barn part i egen sak i tillegg til at barn med atferdsvansker alltid regnes som part i saken (jf. Lov om barneverntjenester § 6-3). Loven er dermed tydelig på at ungdommer som viser atferd av ulike grunner står svært sentralt i egen sak og barnevernet har ansvar for at deres meninger skal fremkomme og vektlegges i avgjørelser som angår dem.

Institusjonsplassering som tiltak i barnevernet har fra politisk hold vært problematisert og sett som en siste utvei eller ”last resort” i tillegg til at økonomiske aspekter ved plassering har kommet foran faglige hensyn. Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun og Grønningsæter (2011) har i sin dokumentanalyse sett på hvordan barn og unge er sikret et tilstrekkelig og differensiert tilbud fra 1995 og frem til 2011. Perioden fra 1995 til 2003 betegnes som en forberedelsesfase før forvaltningsreformen trådte i kraft i 2004. Et punkt riksrevisjonen vektla særlig i sin kritikk av institusjonstilbudet før 2004 var at 40 % av barna som bodde i private institusjoner ikke var omfattet av fylkeskommunal plan. I tillegg ble barn og unge hyppigere flyttet ut av eget fylke basert på atferdsparagrafene mer enn det som var faglig ønskelig, samt at de kunne flyttes til private institusjoner, og dermed ikke være omfattet av fylkeskommunal plan. Forvaltningsreformen har til hensikt å sikre et mer likeverdig og kvalitativt godt tilbud til barn og unge uavhengig av hvor de bor gjennom at staten overtok fylkeskommunale oppgaver og ansvar i barnevernsfeltet. Bakgrunnen var at det var store variasjoner i tilbudet mellom kommuner og fylkeskommuner i forhold til ressurser, organisering, kompetanse og tiltak. Samarbeidet mellom de ulike forvaltningsnivåene, samt barnevernet og spesialisttjenester flere steder var dessuten dårlig. Et siste element som hadde betydning for forvaltningsreformen var debatten på 90-tallet om kvalitet i sektoren og det ble økende fokus på forebygging og anvendelse av metoder med dokumentert effekt (Rambøll, 2012). År 2004 til 2011 er en oppfølgingsfase i følge Backe-Hansen et al. (2011) og gjennom alle fasene har utviklingen av institusjonstilbudet vært sentralt.

Institusjonsplassering er tema flere steder og Egelund med flere (2009) har laget en forskningsoversikt over plasseringer i Norden, både ved institusjon og i fosterhjem. Andre som har fokusert på institusjonsplasseringer er Tysnes (2014) som har forsket på ungdommers opplevelse av plassering, opphold og ettervern på bakgrunn av Lov om barneverntjenester § 4-24. Tysnes har fulgt 17 ungdommer i deres kontakt med barnevernet gjennom dybdeintervjuer og dokumentgjennomgang fra fylkesnemndsaken og barnevernjournalen. Strandbu & Vis (2008) ser på barns opplevelse av medvirkning og deltakelse i

barnevernssaker. Synet på barn og barndom har endret seg i takt med at bruker- og medvirkningsperspektivet har fått stort fokus i forskning. Stemmen til dem som har erfaring med barnevernet og det å bli flyttet hjemmefra har dessuten kommet tydeligere frem i det offentlige og spesielt nevnes Forandringsfabrikken med Marit Sanner i spissen.

Forandringsfabrikken arbeider tett blant annet med mange av landets barneverntjenester og gir råd til politikere, ministre og andre beslutningstakere for å fremme budskapet om hvordan hjelpen som er gitt oppleves for dem som mottar den. I tillegg nedsatte Forandringsfabrikken sitt eget Barnas Barnevernlovutvalg som 03.09.15 overleverte sitt forslag til ny barnevernlov til barne-, likestillings- og inkluderingsminister Solveig Horne (Forandringsfabrikken, 2015; Regjeringen, 2015).

1.2 Valg av tema og problemstilling

Ved oppstart av masteroppgaven hadde jeg ca. fire års erfaring som saksbehandler i kommunal barneverntjeneste. Arbeidsoppgavene var varierte men bestod blant annet av å vurdere og gjennomføre plasseringer av ungdommer ved institusjon samt å følge dem opp. Ungdommene ble plassert ved institusjoner ulike steder i landet, herunder ruskollektiv, MultifunC institusjoner (behandling i institusjon og nærmiljø for ungdommer med alvorlige atferdsvansker med sterk familieinvolvering og fokus på hjemflytting med hjemmebaserte tiltak), private institusjoner, institusjoner i statlig regi samt korttids- og langtidsinstitusjoner (Bufetat, 2015). Ungdommenes utgangspunkt og forutsetninger var forskjellige, men de fleste var likevel sårbare og usikre i forbindelse med selve plasseringen før de på hver sin måte kom seg gjennom oppholdet. Kontakten med ungdommene har variert ut fra problematikk, tidsaspekt og ikke minst ungdommen selv. I løpet av tiden i kommunal barneverntjeneste har jeg fått flere tilbakemeldinger fra ungdommene og institusjonene på hvordan de har opplevd prosessen og oppfølgingen fra barneverntjenesten. En institusjon fortalte at oppfølgingen fra de ulike barneverntjenestene i landet var svært forskjellig og ble positivt overrasket da min kollega og jeg som største selvfølgelighet klargjorde at vi ville reise til institusjonen hver tredje måned for å avholde møter og treffe ungdommen til tross for to dagers reise- og møtevirksomhet. Dette var de ikke vant til ettersom flere barneverntjenester knapt besøkte ungdommene i løpet av ett års opphold ved institusjon. Hvilke opplevelser har disse ungdommene av medvirkning og relasjonen til saksbehandler i barneverntjenesten når plassering blir vurdert og gjennomført? Denne typen spørsmål og erfaringer har fremkalt nysgjerrighet og et ønske om å rette fokus mot ungdommenes opplevelser. Sterke

følelsesutbrudd og grov ordbruk har ofte kommet til syne når plassering har blitt formidlet til ungdommene. Dette er helt naturlig og ikke minst forståelig, og etter litt tid på institusjon har noen ungdommer åpnet opp for kontakt med saksbehandler mens andre har trukket seg unna. Det er vanskelig å si om ungdommene i sistnevnte tilfelle ikke ønsker kontakt med saksbehandler da vedkommende oppfattes å være den som tar upopulære avgjørelser, om kjemien ikke stemmer eller om arenaene de er invitert inn på ikke oppleves som gode for dem, i forhold til å fremme meninger om egen hverdag og utvikling. Dette bringer meg videre til spørsmål om deltakelse i egen sak, hvordan de voksne forstår ungdommene og hva som egentlig føles rett for ungdommene i en slik situasjon. Det kan være lett å gi opp kontakten med en ungdom som unndrar seg, men hvordan sikres da den unges medvirkning i egen sak? Som saksbehandler har det vært vanskelig å få svar på dette fra ”mine” ungdommer og masteroppgaven har således gitt meg anledning til å komme i posisjon til andre ungdommer som har gjort seg viktige erfaringer på dette området. Ungdommene er hovedpersonene og gjennom mitt engasjement håper jeg å få frem deres opplevelser, erfaringer og meninger på en måte hvor de kjenner seg igjen samt at fagpersoner i barnevernet blir bevisst hvem de jobber for og hvordan det kan tilrettelegges for medvirkning i ulike deler av plasseringsprosessen. Derfor ble det naturlig å skrive en oppgave som legger til rette for å få frem ungdommenes stemme gjennom intervjuer. På denne måten kan ungdommene bidra til bevisstgjøring og opplæring av barneverntjenesten og andre som er involvert i institusjonsplasseringer av ungdommer, med tanke på hvordan det kan skapes mest mulig trygghet, forutsigbarhet og ikke minst medvirkning i en ellers vanskelig livssituasjon.

Masteroppgaven har til hensikt å belyse ungdommers opplevelser av institusjonsplassering med utgangspunkt i medvirkning, og består av en artikkel og en teoretisk kappe.

Konsekvensene av institusjonsplassering kan bli store for ungdommene og familiene som berøres. En flytting kan virke positivt eller negativt på ungdommers utvikling og uttrykk, og ingen vet bedre hvordan det oppleves enn dem. Kunnskap om hvordan oppfølgingen fra barneverntjenesten kan påvirke plasseringsprosessen og senere overgangen til økt selvstendighet er derfor svært viktig. Hensikten med å kombinere artikkel og kappe er å belyse temaet gjennom empiriske funn i artikkelen og ved å drøfte funnene i en større teoretisk sammenheng i kappen. Felles for begge tekstene er medvirkningens rolle i institusjonsplasseringer og inndeles slik:

Artikkelens problemstilling

Hvordan opplever unge voksne som har vært plassert jf. Lov om barneverntjenester §§ 4-24 og/eller 4-26, sine muligheter til å påvirke prosessen innen, under og etter plassering ut fra et brukermedvirkningsperspektiv?

Kappens problemstilling

Hvordan kan ungdommers opplevelser av medvirkning, som har vært plassert jf. Lov om barneverntjenester §§ 4-24 og/eller 4-26, vurderes i forhold til brukermedvirkningsbegrepet?

2. Teoretisk utgangspunkt

2.1 Institusjonsplassering som tiltak

Erving Goffman (1961) har i boken *Asylums* gjort rede for feltarbeid ved et psykiatrisk sykehus i USA og er sentral i institusjonsteori. Goffman beskriver totale institusjoner som oppholds- eller arbeidssted for mennesker som står eller holdes utenfor samfunnet og kan være fengsler, psykiatriske sykehus eller barnevernsinstitusjoner med mer. Denne oppgaven fokuserer på ungdommer eller unge voksne som har vært plassert ved barnevernsinstitusjoner på atferdsgrunnlag. Andreassen (2003) viser til at institusjonsbehandling i Norden kjennetegnes av stor variasjon i form, størrelse og innhold. Child Welfare League of America (1982) definerer institusjon som en 24-timers boenhet hvor en gruppe barn som ikke er i slekt med hverandre lever sammen med voksne som de heller ikke er i slekt med. Definisjonen peker på at institusjonene erstatter de biologiske foreldres omsorg samtidig som det er store forskjeller mellom institusjonene med tanke på teoretisk grunnlag, tvangsbruk og regler samt størrelse og antall beboere. Institusjonene kan være svært ulike ut fra hvilken målgruppe de sikter mot og eksempler er behandlingskollektiver rettet mot rus, private eller offentlige barnevernsinstitusjoner. Noen institusjoner er rene korttidsinstitusjoner, mens andre, slik som MultifunC, har et klart behandlingsopplegg med utgangspunkt i systemisk teori og fordrer at ungdommene har en uttalt omsorgsbasis å fases hjem til mens det arbeides målrettet i forhold til ungdommen, familien, og øvrig nettverk slik som skole, fritidsarenaer og lignende. I tillegg er det utviklet individuelt tilpassede tiltak hvor ungdom bor sammen med en voksen av gangen, gjerne tilknyttet fosterhjem eller egne boliger hvor målet er selvstendigjøring. Flesteparten av alle plasseringstiltakene er åpne i den forstand at dører er ulåste (Andreassen, 2003).

2.2 Synet på institusjonsbehandling av atferdsvansker

Hacking (1999) hevder at ideer (konstruksjoner) oppstår i en sosial setting med objekter og at disse innvirker på hverandre. Hacking beskriver det slik ut fra sitt konstruksjonistiske perspektiv. Dette kan sees i sammenheng med hvordan man forstår ungdommenes atferdsuttrykk og hvordan man tenker at de bør møtes. Alvorlige atferdsvansker defineres som alvorlig eller gjentatt kriminalitet, vedvarende misbruk av rusmidler eller på annen måte (Lov om barneverntjenester, 1992). Ungdommenes problemer kan beskrives på ulike måter, men fellesnevneren er at de peker på ungdommen selv og legger problemene på individnivå (Andreassen, 2003). Ofte sees begrepene atferdsvansker og antisosial atferd som to sider av

samme sak. I forhold til ungdommers atferd brukes gjerne begrepet antisosial atferd i forhold til kriminelle handlinger eller rusmisbruk. Andreassen (2003) viser til Papes (1995) definisjon av antisosial atferd, herunder gjentatte brudd på sosiale normer for hva som er akseptabel atferd, og aggresjon, opposisjon mot voksne, regelbrudd, normbrudd og lovbrudd. Ungdommer med et destruktivt og upålitelig atferdsmønster faller inn under en slik definisjon, noe som kan være grunnlaget for plassering ved institusjon jf. Lov om barneverntjenester (1992). Håndteringen av alvorlige atferdsvansker har variert over tid mellom straff og behandling. Behandlingstanken legger til grunn at det vil utgjøre en positiv endring for ungdommene. Rundt 1950 begynte tanken om behandling å gjøre seg gjeldene i USA. Frem til 1975 ble institusjon sett på som en intervensjon uavhengig av en større kontekst, mens dette endret seg etter hvert. Undersøkelser endret også sitt fokus fra å se på hvorvidt ungdom ble institusjonalisert til å undersøke effekter av institusjonsbehandling. Institusjoner regnes ofte som siste utvei da den grunnleggende tanken har vært å beholde ungdommene i hjemmet. Fosterhjem er dermed også anvendt for noen av ungdommene som tidligere ville blitt flyttet til institusjon. Størrelsen på institusjonene har endret seg og forskning viser en tendens til mindre institusjoner og eventuelt at større institusjoner deles inn i mindre avdelinger. Generelt i Europa er stadig flere av den oppfatning at for å hjelpe ungdommer på en hensiktsmessig måte må det tas utgangspunkt i familienettverket og de øvrige omgivelsene. Dette aktualiserer systemisk teori hvor flytting fra hjemmet sees som et produkt eller symptom på dysfunksjonell familiefungering, og fokus på å involvere familien i behandlingsprosessen har økt. Skolen er et eksempel på andre i ungdommens nettverk som i større grad involveres i behandlingsprogram for å favne ungdommens hverdag og forebygge risiko på den aktuelle arenaen. For eksempel kan det nevnes at det hjemmebaserte tiltaket Multisystemisk terapi (MST) hører inn under den systemiske retningen og ble utprøvd i Norge som følge av Ekspertkonferansen i 1997 (Andreassen, 2003). I følge Andreassen (2003) er det en tendens til at det kun er de mest utfordrende ungdommene som flyttes til institusjon, og det legges derfor til rette med små og spesialiserte enheter rettet mot konkrete målgrupper. Flere enn Andreassen har forsket på institusjonsplassering og to komparative studier som oppsummeres i Hjorts oversikt fra 2010 over barnevern i de nordiske landene presenterer blant annet forskjeller på hvordan lovverket setter rammer for plasseringer, samt hvordan barnevernet skjønnsmessig vurderer plasseringer. Funn fra Anne-Dorte Hestbæk (1998) sin komparative beskrivelse av tvangsplasseringer i Norden viser at det var flere likheter mellom de nordiske landene, herunder; at kommunene var ansvarlige for å initiere en

eventuell flytting fra hjemmet og reglene for hvilke situasjoner det offentlige kunne gripe inn i, var forholdsvis like. Alle landene hadde anledning til å gjennomføre en foreløpig plassering i akutte situasjoner og partene hadde klagerett til et uavhengig organ. Alle de nordiske landene hadde ratifisert FNs barnekonvensjon. Videre var trenden økt bruk av fosterhjems plasseringer fremfor institusjon samt flere plasseringer i privat i stedet for offentlig regi. Grinde (2004) gjennomførte en annen komparativ studie som et samarbeidsprosjekt mellom Norge, Danmark og Island hvor til sammen 25 barnevernkontor deltok i en vignettundersøkelse. Fem ulike saker ble presentert med gradvis mer informasjon og saksbehandlerne skulle vurdere hjelpetiltak eller døgnplassering. Det utpekte seg forskjeller i lovgivningen, terskler for når tvangsvedtak er nødvendig samt at barnets interesser hadde større forrang i Norge enn i Danmark og på Island. De to sistnevnte landene strakk seg lenger for å unngå brudd i relasjonene til familien og som oftest var plasseringene frivillige. Et annet aspekt var at de danske saksbehandlerne var mer tilbakeholdne i forhold til å snakke med barna (Grinde, 2004).

2.3 Bakgrunn for brukermedvirkning

Brukermedvirkningsbegrepet anvendes hyppig i ulike former for praksis. Hva som er brukermedvirkning varierer ettersom noen omtaler det som medvirkning dersom brukerne får informasjon eller får si sin mening, eller dersom brukerperspektivet er i fokus hos profesjonelle yrkesutøvere. Andre praksisformer er prosesser hvor brukerne er mer deltakende og ved brukerstyring der de har innflytelse på både arbeidsprosesser og resultat. Et tett samarbeid om gode løsninger mellom bruker og profesjonell aktør kalles partnerskap og føyer seg inn under brukerstyring. Brukermedvirkning i barnevernet kan være utfordrende basert på hvilken forståelse man har av medvirkning ettersom partene i en barnevernssak, barn/ungdommer og foreldre ikke alltid har anledning til å bestemme eller påvirke beslutninger (Slettebø & Seim, 2007). Gulbrandsen, Seim & Ulvik (2012) understreker barns rett til å bli hørt og at barns synspunkter skal vektlegges slik det fremkommer i Barnekonvensjonen (1989) og barnevernloven (1992). Viktigheten av å snakke med barn og å fremme deres oppfatninger har vært fremtredende i norske lærebøker siden 1980- og 1990-tallet som for eksempel hos Sandbæk & Bunkholdt (2008 [1985]), Killén (2010 [1994]) og Øvreeide (2009 [1995]). Brukermedvirkning kan dessuten plasseres inn i en større kontekst, og allerede på 1960-tallet banet sosiale bevegelser vei for tanker om deltakelse og medvirkning som også er gjeldende i dag. Økt demokratisering i samfunnet ble et resultat av

disse sosiale bevegelsene, herunder borgerrettighetsbevegelsene i USA, kvinnekamp samt bevegelser med utgangspunkt i funksjonshemninger og seksualitet. Anerkjennelse for at alle borgerne skulle ha autonomi og anledning til å påvirke vilkår i eget liv fulgte med den økte demokratiseringen i samfunnet. Marginaliserte grupper som tidligere ble sett som passive ofre krevde politiske og sivile rettigheter ved å organisere seg i det som kan betegnes som en selvhjelpsbevegelse, noe som kan sees i sammenheng med brukerorganisasjoner i dag.

T. H. Marshall, en engelsk sosiolog, bidro til å utvikle begrepet medborgerskap på 1950-tallet basert på industrialisering, kapitalisme, demokrati og velferdsstat. For Marshall innebar medborgerskap likhet i status i forhold til rettigheter og plikter samt solidaritet og kulturelt felleskap. Marshall tok ikke hensyn til sosial konflikt som årsak til samfunnsendring og kun den mannlige arbeidsstyrken ble innlemmet i velferdsstaten mens kvinner, barn og etniske minoriteter ble holdt utenfor, noe han ble kritisert for. Selv om begrepet medborgerskap er omdiskutert defineres det som å ha status som likeverdig samfunnsmedlem i den vestlige humanistiske tradisjonen. Det sentrale er å være sosialt inkludert i samfunnet og beskrives ut fra identitet, lojalitet, tilhørighet og deltakelse (Slettebø & Seim, 2007). Retten til medborgerskap er nedfelt i FNs verdenserklæring om menneskerettigheter (Verdenserklæringen om menneskerettigheter, 1948). I senere tid omfatter medborgerskap også retten til å delta aktivt og ha innflytelse i beslutningsprosesser sosialt, økonomisk, kulturelt og politisk, noe som åpner for brukermedvirkning og demokratisering av offentlige tjenester. Dessuten er kvinner, barn og marginaliserte grupper inkludert i motsetning til Marshalls utgangspunkt på 1950-tallet. Empowerment er et annet begrep som har både en kollektiv og en individuell dimensjon. Urettferdighet og ulikhet kan skapes og opprettholdes av strukturelle forhold og empowerment retter fokus på bevissthet omkring elementene som kan hindre enkeltpersoner eller grupper i å ta kontroll i eget liv. Empowerment og brukermedvirkning er nært beslektet og for å oppnå kontroll i eget liv er det nødvendig å nå inn med en stemme og få ha innflytelse i tjenester for dem det angår (Slettebø & Seim, 2007). Videre har synet på barn og deres rettigheter endret seg gjennom et paradigmeskifte innenfor sosiologien og lovgivningen. James, Jenks & Prout (1999) og Qvortrup (1994) beskriver barn som sosiale aktører som bidrar i sine omgivelser og samtidig i utviklingen av seg selv. Barn har kompetanse til å forstå og reflektere over egen situasjon og handler ut fra sin egen konstruerte virkelighet. Denne forståelsen av barn fremkommer i FNs konvensjon om barns

rettigheter fra 1989 og for øvrig regulerer barneloven (1981) og Lov om barneverntjenester (1992) barns rettigheter i Norge.

Offentlige tjenester er modernisert og nye politiske og administrative styringsformer danner sammen en del av bakgrunnen for brukermedvirkning. Tjenestene har endret seg fra å være en del av et byråkratisk og profesjonelt velferdsregime til å basere seg i større grad på markedsorienterte prinsipper. Det startet i privat sektor ved at brukerrettigheter ble sammenlignet med forbrukeres rettigheter i et fritt marked. Brukermedvirkningen førte til bedre produksjon og markedstilpasning med mål om økt fortjeneste. Slike erfaringer med å trekke brukerne med i samhandling ble overført til offentlig sektor og nyere administrative reformer som for eksempel New Public Management. Grunntanken er at gjennom brukermedvirkning kan kvaliteten og treffsikkerheten på tjenestene økes. Det interessante med moderniseringen av offentlige tjenester i henhold til New Public Management er at brukermedvirkning implementeres ovenfra i motsetning til demokratiseringsperspektivet og medborgerskapsperspektivet (Slettebø & Seim, 2007).

2.4 Medvirkning i barnevernet

Brukermedvirkning er som nevnt et begrep som kan forstås på ulike måter og det skilles mellom deltakelse og innflytelse. Det rommer mulighet for medbestemmelse, partnerskap og brukerstyring der deltakelse og innflytelse er sentralt. Brukerperspektiv, brukerretting og informasjon er eksempler på praksis som ikke rommer deltakelse og innflytelse.

Profesjonelle eller ansatte som har brukernes interesser eller behov i fokus innehar et brukerperspektiv og forutsetter ikke brukernes deltakelse eller innflytelse. Brukerretting er et av tre sentrale mål i NAV-reformen sammen med effektivisering og at antall personer på trygd og sosialhjelp skal reduseres. Brukernes erfaringer og ideer skal aktivt trekkes inn og de ansatte må kunne sette seg inn i brukernes situasjon, men det går ikke frem at brukerne skal ha innflytelse på utformingen av tjenestene eller hvilke behov som bør være styrende for tjenestene. I barnevernet vil man tilrettelegge for brukermedvirkning dersom ungdommer og foreldre får definere hvilke problemer det skulle fokuseres på. Dette gjelder også når undersøkelsen i barnevernet er gjennomført og dersom familien gis valgmulighet i forhold til ulike hjelpetiltak. Slik valgmulighet og anledning til å definere problemområder er imidlertid ikke alltid mulig i barnevernet, og løsninger og valg må i en del tilfeller drøftes i fellesskap

mellom barn/ungdom, foreldre og barnevernet. Barn/ungdom og foreldre er ikke alltid enige og det blir en avveining mellom hvem som gis innflytelse (Slettebø & Seim, 2007).

Hennum (2010) peker på at barn har rett til å uttale seg og bli hørt i saker som angår dem. Hun er imidlertid kritisk til hvordan samtaler og kunnskapsproduksjonen om barna styres av de profesjonelle. For eksempel har barnevernsarbeidere store muligheter til å dokumentere det de synes er viktig i samtale med barnet, og normalitet kan lett utelates da det ikke er hensiktsmessig i forhold til barnevernssaken. Angel viser til at barnevernets arbeid krever menneskelig innsikt-, organisasjons- og samfunnskunnskap, herunder personlig kompetanse, kommunikativ kompetanse, faglig kompetanse etisk kompetanse og forvaltningskompetanse. Med dette som grunnlag skal barnevernet fremme barnets beste og gi det beskyttelse mot foreldrene der det er behov. Denne beskyttelsen kan gå på bekostning av relasjonen til foreldrene samtidig som de ikke skal krenkes. Spissformulert skriver Angel at barnevernet skal *”ivareta barnets krav på å bli elsket”* (Angel, 2010: 146). Barnevernet innehar definisjonsmakten til å avgjøre hva som er problemet og hvordan det kan løses, og verken barn/ungdom eller foreldre kan underkjenne hva barnevernet mener er tilstrekkelig omsorg. Et annet poeng er at selv om barn og unge omtales som kompetente er det barnevernets ansvar å trekke dem med i tilstrekkelig grad uten å tillegge dem for stor grad av ansvar. Modenhets og alder skal tas med i vurderingen i avgjørelser som angår barn/unge slik det fremgår av Barnekonvensjonen (1989). Barn og unge har med andre ord rett til å bli hørt, men også til å beskyttes. Barnevernet befinner seg dermed i et spenningsforhold mellom å forstå barn som aktør og kunnskapsbærer i eget liv samtidig som barnevernet vet hva som er godt og riktig (Angel, 2010).

Brukermedvirkning i barnevernet er ikke ensidig og enkelte har hevdet at den faglige utviklingen på barnevernsfeltet kan svekkes eller at forskningsbasert kunnskap avvises til fordel for klientenes egne definisjoner av problemer. Det er i tilfeller hvor partene er uenige at disse dilemmaene blir synlige. For eksempel dersom barnevernet må ta grep for å beskytte et barn, og barnet eller foreldrene er uenige, stilles det juridiske krav til barnevernet som går mot selvbestemmelsesretten, samt hvordan beslutningsprosessen skal gjennomføres. Slettebø & Seim (2007) mener at den profesjonelle kan stille sin kompetanse til rådighet og drøfte mulige løsninger sammen med brukeren, og den profesjonelles kompetanse nedvurderes dermed ikke. Barnevernets makt til å vurdere hva som er god nok omsorg og anledningen til å gjøre

nødvendige grep ut fra dette, kan anvendes som et argument mot reell brukermedvirkning i barnevernet. Barnevernets tiltaksregister og muligheter til å gjøre nødvendige grep er rett dersom det er vesentlig fare for barns utvikling, liv eller helse. Likevel er omtrent 80 % av barnevernets hjemmebaserte tiltak frivillige og i tillegg er foreldrene enige i halvparten av omsorgsovertakelsene. Muligheten for å trekke seg ut av samarbeidet med barnevernet er nok et element som underbygger utfordringene med brukermedvirkning. I tillegg kan frykten for å miste et tilbud gjøre at klientene ikke klager på et tilbud til tross for at barnevernsarbeiderne skal være lydhøre overfor deres meninger samt at det er tilgjengelige muligheter til å klage på vedtak til Fylkesmannen. Kunsten ligger i å vise brukerne at deres kunnskaper får konsekvenser for hvordan ting gjøres og hvilke avgjørelser som tas. Et siste aspekt i forhold til utfordringer med brukermedvirkning i barnevernet er spørsmålet om tett samarbeid og partnerskap med klientene kan vanskeliggjøre den kontrollerende rollen og svekke barnas beskyttelse. I tillegg viser flere undersøkelser at barnevernsarbeidere har motforestillinger mot å snakke med barna av ulike årsaker, for eksempel barnets alder og modenhet og hvor pålitelige barn vurderes å være som informanter. Manglende faglig veiledning og støtte kan også spille en rolle (Slettebø & Seim, 2007).

Slettebø & Seim (2007) argumenterer for at brukermedvirkning i barnevernet ikke kan forstås som fullkommen brukerstyring. Partnerskap kan derimot beskrive et samarbeid som omfatter deltakelse og medbestemmelse. Tillit mellom partene er en forutsetning for medvirkning, noe som gjerne oppnås ved å opparbeide en samarbeidsrelasjon til hverandre. Irene Levin (2004) skriver at sosialarbeideren arbeider med og gjennom relasjoner til mennesker, kontekster og omgivelser. Relasjoner er dessuten sosialarbeiderens tolkningsredskap for å forstå andre mennesker. I tillegg benytter sosialarbeideren relasjoner som et handlingsredskap for å bidra til endring i andre menneskers liv. Sosialarbeiderens perspektiv eller tolkninger gjøres i lys av relasjoner, og hvordan man oppfatter den andre blir bestemmende for hva man faktisk gjør (Levin, 2004). Saksbehandleren søker dermed å skape endring blant annet ved å inngå i relasjoner med ungdommene. Kvaliteten på relasjonen mellom ungdom og saksbehandler kan dermed bidra til endring i den ene eller andre retningen og blir på denne måten et middel til å oppnå målet (Levin, 2004). Egelund, Jakobsen, Hammen, Olsson, & Høst (2010) intervjuet 10 ungdommer som ble plassert i 2005, om brudd i plassering. Ungdommene opplevde mangel på relasjoner til profesjonelle voksne de hadde tillit til og kunne henvende seg til i vanskelige eller uoversiktlige situasjoner. Noen få

ungdommer opplevde likevel at dette endret seg underveis, og når det først oppstod en relasjon basert på tillit mellom ungdom og en profesjonell voksen, hadde det stor betydning for den videre utviklingen med tanke på endringer i ungdommens selvoppfattelse og livsmot. Skjervheim (2002) skriver at å ta noen på alvor innebærer å oppfatte den andres argumenter tanker og meninger som påstander som må undersøkes nærmere og være villig til å ta deres meninger opp til ettertanke og eventuelt diskusjon. For å kunne inkludere barnets perspektiv i beslutningsprosesser må det for det første tilrettelegges for barnets deltakelse gjennom en prosess med informasjon og meningsutveksling. For det andre er det en forutsetning at barn har arenaer hvor de kan legge frem sine synspunkter og delta i meningsutveksling. Desto mer barn får anledning til å forberede og legge frem egne meninger i møter jo større mulighet har de til å påvirke egen sak sammenlignet med barn som kun har hatt en samtale med sin saksbehandler. Til sist må tilrettelegging utføres basert på forventningene og forutsetningene til det enkelte barn. Hvilke forventninger og forutsetninger et barn har må undersøkes gjennom samtaler med barnet som åpner opp for barnets agenda og perspektiv (Strandbu & Vis, 2008).

I sin doktoravhandling har Thrana (2015) blant annet intervjuet 14 ungdommer. Hennes resultater viste at kjærlighet hadde stor betydning for ungdommene. Ungdommene ønsket å bli anerkjent som de var, og ikke bli vurdert ut fra sin atferd eller sine utfordringer. Det å bli sett og godtatt var viktig og i intervjuene fremkom det at kjærligheten kunne gi ungdommene selvtillit til å mestre deltakelse i samfunnet med jobb eller utdanning, og forsvarsmekanismene de brukte overfor skole, foreldre og i ungdomsmiljøet kunne brytes ned og erstattes med tillit til omgivelsene. Thrana beskriver det å møte ungdommer med kjærlighet og anerkjennelse som etisk kompetanse, noe som samtidig krever stort engasjement og sterk involvering. Med denne avhandlingen skrives kjærlighet inn som en del av den profesjonelle rollen. En relasjonell utfordring i barnevernet er at barnevernsarbeidere flytter, bytter jobb og lignende, og slike skifter kan gjøre det vanskelig å involvere seg for både ungdommer og barnevernsarbeidere. Tysnes (2014) skriver også om ungdommer i barnevernet, men fokuserer på prosessen fra plassering, opphold ved institusjon samt om ettervern. Hun har gjennomført 17 intervjuer og fulgt disse ungdommene på deres ferd gjennom barnevernet, også ved hjelp av dokumenter fra fylkesnemndsaken og barnevernsdokumenter. Hun fant at ungdommene så ut til å ha behov for ekstra støtte i overgangen fra institusjon til en mer selvstendig tilværelse. Flere informanter ga uttrykk for at

det både var vanskelig å få ettervern så lenge som de ønsket og så behov for at barnevernet til tross for kunnskap om sårbarheten i overgangsfasen, vurderte at det var andre instansers ansvar å ivareta ungdommene. Tysnes har drøftet funnene i lys av Habermas sine begrep livsverden og system, men brukermedvirkningselementene er også synlige i det ungdommene forteller om at de ønsket lengre ettervern og en av dem måtte for eksempel diskutere og overbevise barnevernet for å få lov til å bli boende lenger på institusjonen.

3. Metode

3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag

3.1.1 Fenomenologi

Fenomenologi betyr ”læren om fenomenene” eller ”læren om det som viser seg” (Langergaard, Rasmussen & Sørensen, 2006: 121). I forbindelse med kvalitativ forskning peker fenomenologien på interessen for å forstå sosiale fenomener ut fra informantenes perspektiver og beskrive verden slik den oppleves for dem. Giorgi var en fenomenologisk orientert psykolog og utviklet meningsfortetting som redskap for å forkorte informanternes uttalelser til kortere formuleringer, eller sentrale tema. Hensikten var å strukturere data basert på vanlig språk på en hensiktsmessig måte (Kvale & Brinkmann, 2009). Fenomener er noe som gjør seg synlig for menneskets bevissthet, enten gjennom sansene eller som en del av en tanke. Den tyske filosofen Edmund Husserl (1859-1938) betrakter fenomenologien som en beskrivende psykologi med den hensikt å besvare hvordan fenomener fremtrer for menneskets bevissthet og hvordan det gir seg utslag. Fenomenologien sikter ikke til bevisstheten som en passiv mottaker av sanseinntrykk, men som en intensjon ved at bevisstheten alltid retter seg mot et eller annet fenomen. Dette gjør likevel ikke at det er snakk om viten eller en sann erkjennelse av et fenomen, da det kommer an på hvor mange sider ved fenomenet man har kjennskap til, altså fenomenets fylde. For å ha en adekvat eller tilstrekkelig erkjennelse av fenomenet må man være i stand til å skille tilfeldige fra vesentlige trekk ved det. Husserl omtaler dette som å ramme inn det vesentlige ved saken. Komplekse fenomener forsøkes redusert til en grunnleggende idé eller mening. I motsetning til empirismen og positivismen er ikke Husserls mål å fremsette lovmessige kausale sammenhenger, men heller å forstå fenomenet og saken i seg selv. Den strenge beskrivelsen av saken og hvordan den fremtrer for bevisstheten sikrer vitenskapeligheten ut fra et fenomenologisk perspektiv. Saken opptrer alltid på bakgrunn av noe annet, nemlig livsverden og horisonten. Horisonten er en meningsfull bakgrunn ved siden av et fenomen. Horisonten er de tingene man ikke retter seg mot, men som man hele tiden kan velge å rette bevisstheten mot. I tillegg opptrer fenomener på bakgrunn av en helhet av mening, med andre ord en generell forståelse av det aktuelle og andre fenomener. Dette kaller Husserl for livsverden og er vår umiddelbare og ureflekterte opplevelse av verden. Dette gjør livsverden før-vitenskapelig da vi alltid har en umiddelbar opplevelse av verden som gjør det mulig å erkjenne noe vitenskapelig. En forståelse av livsverden er således en forutsetning for forståelsen av vitenskapen. Helheten er dermed en

forutsetning for å undersøke et fenomen som er en del av helheten. Innen fenomenologisk retning har subjektets bakgrunn og opplevelsesverden stor betydning for kravet til objektivitet i vitenskapen. Bevisstheten og fenomenet er prinsipielt subjektive fordi når bevisstheten retter seg mot fenomenet, så blir det en del av bevisstheten. Fordi all viten tilhører et subjekt bryter fenomenologien med kravet om at viten eller kunnskap skal være objektiv for å være vitenskapelig (Langergaard et al., 2006, Svenaeus, 2003). Den kvalitative tilnærmingen til temaet om ungdommenes opplevelse av brukermedvirkning har til hensikt å romme erfaringene til både den enkelte informant samt å se deres opplevelser i sammenheng. Det vil være umulig å oppfatte alle elementene ved informantenes opplevelser men gjennom Giorgis redskap, meningsfortetning, har det blitt mulig å gjennomgå informantenes fortellinger på en slik måte at sentrale temaer og formuleringer ble synlige.

3.1.2 Hermeneutikk

Innenfor rammene av kvalitative metoder bruker forskeren beskrivelser og tolkninger som er hjemmehørende i en hermeneutisk tradisjon. Malterud (2003) viser til at det ikke er mulig å gjøre det ene uten det andre. Kvale & Brinkmann (2009) skriver om en oversikt over syv hermeneutiske fortolkningsprinsipper. Det første prinsippet kalles den hermeneutiske sirkel og referer til den kontinuerlige frem- og tilbakeprosessen, fra deler til helhet og fra helhet til deler. Denne sirkelen fremheves som positiv da den åpner for en stadig dypere forståelse av meningsinnholdet. Utfordringen er å starte inn i sirkelen på rett måte. Hans-Georg Gadamer (1900-2002) var en tysk hermeneutisk filosof som beskrev sirkelstrukturen som grunnleggende for all forståelse uavhengig om det er ønskelig å få kunnskap om en tekst eller andre sider ved den menneskelige virkeligheten (Langergaard, Rasmussen & Sørensen, 2006). Prinsipp nummer to er at når man har nådd frem til en fortolkning uten logiske motsigelser, så opphører fortolkningen. Delfortolkningene skal testes i forhold til den totale meningen i teksten i det tredje prinsippet, eventuelt også sees i forhold til andre tekster av samme forfatter. Tekstens autonomi er prinsipp nummer fire og legger til grunn at teksten bør forstås ut fra hva teksten selv sier om et tema. Det femte prinsippet viser til kunnskap om temaet i en tekst. Det sjette prinsippet understreker at fortolkning av en tekst har en del forutsetninger i forhold til at fortolkningen holder seg innenfor forståelsestradisjonen som er gjeldende samt at fortolkeren kan være bevisst på at bestemte spørsmålsformuleringer setter grenser for hvilke svar som er mulige. Det siste og syvende prinsippet viser til fornyelsen og kreativiteten enhver fortolkning rommer. Intervjufortolkningene er utsatt for kritikk og en vanlig

oppfatning er at ulike fortolkere finner ulik mening i det samme intervjuet, og dermed er ikke intervjuet en vitenskapelig metode. Kritikken krever objektivitet i form av at kun en mening er den rette og det er den fortolkeren skal søke å finne, mens de hermeneutiske forståelsesformene tillater fortolkningsmangfold (Kvale & Brinkmann, 2009).

Intervjuene ble styrt av meg som intervjuer ved at temaer og spørsmål var klare på forhånd. Det var likevel åpent for informantenes spontane tanker og fortellinger, innenfor visse rammer ved at jeg noen ganger ledet informantene tilbake til stilte spørsmål dersom de snakket lenge om utenforliggende temaer eller glemte seg bort. Intervjuene ble transkribert gjennom nøyaktig gjengivelse av det som ble sagt, men dialekt ble ikke brukt. Det skriftlige materialet ble deretter analysert på nytt. Årsaken til at jeg skriver på nytt er at allerede i intervjuene begynte analysen. Blant annet stemningen og måten informantene snakket på ga mye informasjon som bidro i tolkningen av materialet. De syv ovennevnte fortolkningsprinsippene la rammene for analysen og jeg vandret gjennom dem flere ganger underveis. For eksempel ble tekstene gjentatte ganger tolket frem og tilbake mellom helheten ned de mindre delene. Fortellinger kunne sees i sammenheng med andre ting den samme informanten hadde fortalt, men også i forhold til resten av materialet. I tillegg spilte teori en rolle i tolkningen ettersom jeg var kjent med en del forskning om brukervedvirkning og barnevern fra tidligere samt mine erfaringer som barnevernsarbeider.

3.2 Forforståelse

Malterud (2003) fremhever at kvalitative metoder kan anvendes til å presentere mangfold og nyanser. Ulike perspektiver kan brukes for å beskrive en og samme virkelighet, noe som gjør at forskerens perspektiv og posisjon får stor betydning for hva som vektlegges og hvilken kunnskap som tydeliggjøres. Forskerens perspektiv og hvordan han leser data påvirkes av forforståelsen eller forståelseshorisonten. Forforståelsen er en fortolkningsramme som inneholder erfaringer, hypoteser, faglig perspektiv og det teoretiske referansegrunnlaget man har ved starten av prosjektet (Langergaard, Rasmussen & Sørensen, 2006 og Malterud, 2003). Alle bringer med seg en forforståelse inn i prosjekter som kan være nyttig og fungere styrkende. På den andre siden kan det by på utfordringer dersom prosjektet begynner å handle om det forskeren bærer med seg fremfor det som blir synlig på veien, altså at man tillater forforståelsen å overdøve kunnskapen det empiriske materialet kunne brakt frem (Malterud, 2003).

Som fortolker av informantenes historier og opplevelser vil jeg være oppmerksom på de ovennevnte syv fortolkningsprinsippene Kvale og Brinkmann (2009) viser til. Forståelsen min endres når jeg går frem og tilbake i materialet, og ser det i sammenheng med teori og forskning på området. Det er også viktig å forstå hva informantene har ment ut fra deres forståelsesramme. Mitt utgangspunkt er et saksbehandlerperspektiv med god kjennskap til juridiske rammer og saksgang, og ved å ”sitte på andre siden av bordet”. Ungdommenes opplevelser er både knyttet til saker som saksbehandler og barnevernet kan påvirke ved skjønn og rutiner, men også i forhold til juridiske rammer som den enkelte barneverntjeneste må forholde seg til og således ikke kan omgå. Forståelsen av informantenes opplevelser blir på denne måten en balanse mellom hva de opplevde, ønsket og håpte på og hva barnevernet faktisk hadde anledning til å gjøre. Ungdommenes opplevelser er uansett av største viktighet fordi de peker på positive erfaringer men også vanskelige aspekter som bør overveies i barnevernet i forbindelse med plasseringer. Bevissthet rundt egen rolle som saksbehandler er grunnlaget for åpenhet til å sette seg inn i hvordan barnevernet kan oppfattes fra et annet perspektiv enn mitt eget, og med en annen forståelse og fortolkning av situasjoner og vurderinger. Jeg vil ikke fullt ut ha innsikt eller kunne være helt sikker på hva informantene har ment, men gjennom intervjuet har jeg blitt kjent med deres oppfatninger og meninger i den angitte konteksten og forsøker å forstå uttalelsene deres ut fra dette.

3.3 Datainnsamling og utvalg

Før datainnsamlingen ble påstartet ble en del litteratur og teori om ungdom, institusjonsplassering samt brukermedvirkning i barnevernet gjennomgått. Dette bidro til å spisse problemstillingen og ble grunnlaget for utarbeidelsen av intervjuguiden.

For å kunne starte prosessen med å rekruttere informanter til oppgaven, søkte jeg NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS). NSD ga tilbakemelding om at prosjektet ikke medførte meldeplikt (se vedlegg nr. 1).

Undersøkelsergrunnlaget består av to menn og seks kvinner som ble intervjuet i april og mai 2015, som var plassert på atferdsgrunnlag jf. Lov om barneverntjenester (1992) §§ 4-24 eller 4-26 mellom 12 og 18 års alder på plasseringstidspunktet. De fleste av ungdommene har flyttet flere ganger, knyttet til ulike lovhome. Undersøkelsen er avgrenset til å omhandle ungdommenes opplevelser hovedsakelig i forbindelse med flyttinger på atferdsgrunnlag, jf. Lov om barneverntjenester §§ 4-24 og 4-26.

Landsforeningen for barnevernsbarn er en medlems- og interesseorganisasjon som ble stiftet i 1997 og arbeider for å bedre barn og unges rettigheter i møtet med barnevernet samt arbeide med holdninger til barnevernet og barnevernsbarn. Medlemmene i foreningen har eller har hatt tiltak fra barneverntjenesten og har anledning til å bli erfaringskonsulenter som bidrar til å løfte erfaringene og meningene inn i fora hvor tjenesteutvikling foregår (Landsforeningen for barnevernsbarn, 2015). Forandringsfabrikken (2015) består av proffer på ulike områder, som for eksempel pengeproffene, psykisk helse proffene og skoleproffene.

Barnevernsproffene ble etablert i 2009 og består av unge mellom 8 og 22 år fra hele landet som får hjelp fra barnevernet nå. Deres erfaringer med barnevernet formidles til studenter og fagpersoner på fagdager, konferanser og kurs. Proffene gir råd på slike arenaer men deltar også i utvalg og faggrupper for å formidle sitt budskap til dem som kan gjøre forandringer.

Utvalget er dermed gjort på bakgrunn av informantenes tilgjengelighet for meg.

Tilgjengelighetsutvalg har noen utfordringer knyttet til at informantene som er tilgjengelige gjerne er vant til å bli forsket på eller ikke har noe imot at aspekter ved deres liv studeres. I tillegg kan de tilgjengelige informantene føle at de mestrer sin livssituasjon i større grad enn det som er vanlig og at de dermed er villige til å delta i undersøkelser (Thagaard, 2003).

Ønsket var å gjennomføre alle intervjuene ved fysiske møter, men det lot seg imidlertid ikke gjøre grunnet geografiske utfordringer, noe som resulterte i et telefonintervju, fire Skypeintervju og tre fysiske møter med ungdommer. Årsaken til ønsket om å møte informantene ansikt til ansikt var blant annet ivaretagelse av de unge voksne. Flytting til institusjon er en stor inngripen og kan ha vært en svært vanskelig tid for informantene. I alle intervjuene, uavhengig av gjennomføringsmåte, ble informantene oppfordret til å ta kontakt i ettertid dersom de kjente behov for det. I tillegg fortsatte samtalene med alle informantene både på Skype, telefon og i de fysiske møtene da intervjuet var ferdig og båndopptakeren var slått av. Informantene fikk assosiasjoner til temaene vi snakket om og viste også nysgjerrighet for hvordan barnevernet arbeidet i dag, samt hvilke positive konsekvenser det kunne ha at de bidro med sine opplevelser.

3.4 Litteratursøk

Databasene som er brukt i litteratursøk er Idunn, Google Scholar og Bibsys. Søkeord som ”ungdom atferdsvansker”, ”barnevern institusjon”, ”brukermedvirkning”, ”barn aktør” med mer er anvendt. Søkene ble avgrenset i forhold til relevans med utgangspunkt i barnevern,

institusjonsplasseringer og medvirkning. Det eksisterer en god del litteratur om brukermedvirkning og det er et bevisst valg å fokusere på medvirkning i barnevernet på grunn av diskusjonen som kan reises omkring frivillighet som fundament for å kalle noe for brukermedvirkning. Enkelte klassikere som Goffmann er nevnt, men oppdatert forskning og teori er vektlagt slik at det meste av kilder som er eldre enn omtrent ti år er utelatt. Referanselisten i kappen og i artikkelen inneholder fullstendig informasjon om kildebruken.

3.5 Validitet, reliabilitet og generaliserbarhet

Bevissthet rundt fremgangsmåte er viktig og beskrives ut fra begrepene validitet, reliabilitet og generaliserbarhet. Den interne validiteten er ivarettatt ved at utarbeidet intervjuguide først ble gjennomlest og kommentert av veileder. Etter redigering ble den levert til seks kolleger i barneverntjenesten som arbeider med ungdommer, for tilbakemeldinger på om spørsmålsstillingen var forståelig, og om spørsmålene ville antas å måle det som var tenkt. Underveis i intervjuene ble informantenes fortellinger og uttalelser gjentatt og tolket for å få tilbakemelding på om de gjenkjente tolkningen og meningsinnholdet (Kvale & Brinkmann, 2009 og Malterud, 2003). Intervjuguiden var semistrukturert og inneholdt direkte spørsmål i en tematisk rekkefølge men jeg var ikke fullstendig bundet til den. Det var viktig å kunne stille oppfølgingsspørsmål av inngående karakter for å øke forståelsen for det informantene brakte inn i samtalen. Dersom informantene tok opp temaer i en annen rekkefølge enn jeg hadde satt opp, så fulgte jeg deres rytme. Som intervjuer strukturerte jeg samtalen i den retningen som var relevant for oppgaven, og måtte i noen tilfeller flytte fokus fra temaer informantene tok opp. Intervjuguiden inneholdt både åpne og noe mer lukkede spørsmål, samt at det var lagt opp til kommentarer fra informantene utenom de forhåndsbestemte spørsmålene. Pauser ble brukt aktivt i intervjuene for å gi informantene tid til å tenke over spørsmål eller gi dem rom til å komme på flere aspekter ved noe de hadde fortalt. For å klargjøre min forståelse av informantenes uttalelser, fortolket jeg det de hadde sagt og spurte om de kjente det igjen, om det stemte eller om det var slik de hadde ment eller tenkt det. Hovedtemaene var; person, plassering, plasseringsstedet og til slutt barneverntjenesten. Hensikten med å sette opp denne rekkefølgen var å starte med litt nøytrale spørsmål som alder og plasseringstidspunkt før ungdommens egen opplevelse i større grad ble tema i intervjuet. Jeg har ikke spurt ungdommene dyptgående om bakgrunnen for at de ble plassert, men de fleste fortalte likevel en del om dette. Spørsmål som omhandlet deres opplevelser ble stilt i midten av intervjuet, mens fokus på endring og hva informantene mente barneverntjenesten

kunne gjort annerledes kom mot slutten. I tillegg ble ungdommene spurt om hva som hadde vært positivt fra saksbehandler eller barneverntjenesten sin side slik at avslutningen var ment å kunne ut i noe positivt og mindre følelsesladet enn de problematiske opplevelsene (Kvale & Brinkmann, 2009).

I dataanalysen er det lagt stor vekt på pålitelighet i forhold til det informantene har fortalt, og for å underbygge fremstillingen av resultatene er det gjengitt fylldige sitater fra transkripsjonene, noe som også blir en måte å validere funnene på. Fremstillingen gir et inntrykk av hvordan åtte unge mennesker har opplevd mulighetene for medvirkning, samt relasjonen til saksbehandler, og kan ikke generaliseres til å gjelde alle andre barn og ungdommer i barnevernet. Likevel gir funnene en indikasjon og funnene samsvarer med forskningen som er presentert i teoridelen omkring temaene medvirkning i barnevernet og profesjonalitet. Transkriberingen ble gjennomført så nøyaktig som mulig. Alle intervjuene er skrevet på bokmål da dialekt kan være avslørende for identitet, samt at det ble vurdert ikke å ha betydning for å få frem meningsinnholdet. For å ivareta personopplysningene er alle navn på personer, steder, tiltak og lignende oversatt/endret for å beskrive det informantene har sagt uten å avsløre noe som gjør informantene eller andre gjenkjennbare. Pauser og latter ble gjengitt i transkriberingen for å minne om stemningen og gi mening til uttalelser. Temaene som til slutt ble brukt i sammenheng med brukermedvirkningsbegrepet ble til gjennom en kontinuerlig frem og tilbake prosess, meningsfortetning og ikke minst en utvelgelse av hvilke temaer som ble vurdert som best til å besvare problemstillingen. Temaene som ble brukt i artikkelen var opplevelse av plasseringsprosessen, kontakt mellom ungdom og saksbehandler, å bli hørt og heiet på samt tapsopplevelser. Gjennom analyseprosessen ble det tydelig at materialet var omfangsrikt og antakelig kunne besvart flere andre problemstillinger i tillegg. Informantene hadde for eksempel mange innspill til hva som var bra med selve saksbehandleren, personlige egenskaper, hvordan de skulle ønske at ting hadde blitt og hvordan barneverntjenesten eller saksbehandler kunne håndtert ulike problemstillinger. For å gjøre en mest mulig riktig utvelgelse var det viktig å være tro mot medvirkningsperspektivet slik at artikkelen kunne belyse temaet gjennom en god balanse mellom teori og empiri.

3.6 Etiske refleksjoner

Mellom forsker og informant kan det oppstå tett kontakt som stiller særlige krav til forskerens etiske ansvar. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora

(NESH) har utformet retningslinjer om forskerens etiske ansvar innenfor disse fagfeltene, oppsummert i tre hovedprinsipper; informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av å delta i forskningsprosjekter. Informert samtykke innebærer at informanten skal ta avgjørelsen om deltakelse basert på kunnskap om formålet med og hovedinnholdet i prosjektet. I tillegg kan informanten når som helst trekke seg fra studiet. Informantens samtykke til presentasjon av resultatene er av stor viktighet dersom miljøet som er studert enkelt kan identifiseres. Det andre prinsippet, konfidensialitet, omhandler ivaretagelsen av informantenes anonymitet ved presentasjon av resultatene samt at andre personer ikke skal få innsyn i materialet. Det tredje prinsippet er konsekvenser deltakelse i forskningsprosjekter kan ha for deltakerne. Deltakernes integritet skal beskyttes og de skal ikke utsettes for økt risiko for psykisk eller fysisk belastning. Dette har sammenheng med hvordan forskeren håndterer informasjonen fra informantene og det bør helst være en gjensidighet i forhold til hva informantene bringer inn og hva de får ut av sin deltakelse (Thagaard, 2003 og Kvale & Brinkmann, 2009).

Kvale & Brinkmann (2009) understreker at til tross for gjensidig forståelse og personlig intervjusamspill bør et forskningsintervju ikke betraktes som en fullstendig fri og åpen dialog mellom likestilte parter. Intervjusamtalen er en profesjonell samtale mellom forsker og informant som har et asymmetrisk maktforhold. Dette i forhold til at forskeren besitter en vitenskapelig kompetanse og definerer intervjusituasjonen. Intervjuet retter seg dessuten en vei, mot informantens uttalelser basert på forskerens spørsmål, og samtalen er et instrument for at forskeren skal få frem beskrivelser som kan fortolkes og rapporteres i ettertid. Dialogen kan være manipulerende i den forstand at forskeren kanskje ønsker å få frem informasjon uten at informanten vet hva forskeren er ute etter. Til slutt er det det forskeren som skal fortolke og rapportere det informanten har sagt (Kvale & Brinkmann, 2009).

Etiske refleksjoner er viktig i alle ledd av prosessen. Allerede i utformingen av problemstillingen vurderte jeg hvorvidt det kunne bli vesentlig belastende for informanter å delta. Hensikten var å rette fokus mot hvordan ungdommene har blitt ivaretatt fra barneverntjenestens side i forbindelse med et plasseringsforløp og derfor var jeg nøye med spørsmålsstillingen i intervjuguiden. Det var viktig at informantene ikke skulle føle at de måtte fortelle om sin bakgrunn, for eksempel i forhold til eventuelt rusbruk, seksuelt misbruk eller lignende, da det ikke var relevant for oppgaven. At de fleste informantene valgte å fortelle en del om sin bakgrunn var dermed noe de selv gjorde etter eget ønske. Informantene

mine er ungdommer og unge voksne som har vært i kontakt med barneverntjenesten og har vært plassert ved institusjon. Dette kan defineres som en spesielt belastende situasjon både mens de var plassert, men også i ettertid. Dette ble spesielt tydelig da det viste seg utfordrende å komme i kontakt med informanter i første omgang. Da tre informanter tok kontakt med meg valgte jeg å spørre dem om de kjente noen andre som kunne tenke seg å delta. Alle informantene kjente andre ungdommer som hadde vært plassert, men de fleste vurderte at de ikke ville spørre dem da de kjente til hvor utfordrende plasseringstiden var for deres bekjente og de mente at deltakelse i studien kunne bli en ytterligere belastning. To av informantene spurte andre om de kunne tenke seg å delta, men jeg fikk likevel ikke kontakt med flere informanter på denne måten.

I forkant av alle intervjuene hadde jeg telefonisk kontakt med informantene. I løpet av den kontakten formidlet jeg rammene for prosjektet uansett om informantene spurte om dette eller ikke. Informantene ble informert om når oppgaven skulle være ferdig, hvordan resultatet skulle presenteres samt hvordan jeg ville ivareta deres anonymitet. Jeg var åpen om at jeg selv arbeidet i barneverntjenesten og oppfordret informantene til å spørre dersom noe var uklart. Da informantene tilhører en gruppe som har vært/er i en belastende livssituasjon satte jeg av god tid før og etter hvert intervju til å forberede dem på hva jeg kom til å spørre om, og etter intervjuet fortsatte samtalen med informanten. Jeg sitter med inntrykk av at flere av informantene opplevde det som positivt å snakke om sin historie på denne måten og noen sa at det var nyttig for dem å delta i oppgaven med tanke på å bearbeide sine tidligere opplevelser. Jeg spurte alle informantene hvordan de hadde det etter å ha fortalt om sine opplevelser og at dersom de kjente behov for å drøfte noe, stille spørsmål om oppgaven eller andre ting i etterkant, så måtte de ha lav terskel for å ta kontakt med meg. Alle informantene var tydelige på at de hadde hatt en fin opplevelse og at det ikke var belastende for dem, snarere tvert imot. Prinsippet om konsekvenser for informantene og at de helst skal hente ut noe ved å delta tror jeg ble oppfylt. I tillegg spurte jeg informantene om de ønsket å få oppgaven når den var ferdig eller ønsket innsyn i sitt transkriberte intervju. Dette ble gjort for å gi informantene innsyn i det transkriberte analysematerialet samt at sluttproduktet var noe de i stor grad bidro til. Tre informanter ønsket oppgaven og ga uttrykk for at det var spennende at noen var interessert i å høre på deres meninger og håpet det kunne få positive konsekvenser for andre ungdommer.

4. Drøfting

Det kommunale barnevernet har ansvar for å vurdere behov for tiltak blant annet etter Lov om barneverntjenester §§ 4-24 og 4-26. Sistnevnte paragraf gir barnevernet mulighet til å inngå avtaler med ungdom og foreldre om frivillig plassering ved institusjon. Dersom partene ikke er enige i barnevernets vurderinger, og barnevernet mener at det er behov for plassering, fremmes saken for Fylkesnemnda i første omgang. Resultatet kan bli en tvangsplassering hvor en ungdom flyttes mot sin vilje. New Public Management (NPM) aktualiseres her med tanke på organiseringen av barnevernets arbeid. Styringstanken i NPM er blant annet brukerrettede tjenester og at det er publikum som velger hvilke tjenester de ønsker å benytte seg av og hvordan de best tilpasses den enkelte (Lane, 2000). Markedsbasert tilnærming fremmer både effektiv og riktig bruk av ressurser. En slik tanke kan knyttes til det å anse ungdom og foreldre som kompetente sosiale aktører. Anerkjennelsen av ungdom og foreldre som sosiale aktører er likevel ikke ensbetydende med at de vet best eller kan ta alle avgjørelser. Barnevernet har myndighet til å gjøre vurderinger knyttet til tiltak og barnevernsarbeiderne har formell kompetanse i tillegg til at personlig egnethet vektlegges. Utdannelsens utforming og innhold kan sammen med personlighet påvirke hvordan barnevernsarbeidere utfører sitt arbeid. Den enkelte saksbehandler kan påvirke saker til en viss grad, men innenfor gitte rammer av juss og rutiner. Hvor mye ungdommer og foreldre trekkes med i beslutninger er et vesentlig aspekt i en barnevernssak i tillegg til at saksbehandlerens tilnærming og forståelse av dette spiller inn. Dette gir rom for stor grad av variasjon i hvor mye ungdom får medvirke i egen sak.

Medvirkning er det gjennomgående temaet som binder sammen informantenes fortellinger. Som Slettebø & Seim (2007) argumenterer for, kan det være problematisk å snakke om brukermedvirkning i barnevernet, og begrepet er kanskje best egnet uten ordet "bruker" foran. Empowerment anvendt i praksis omhandler at makt og styring over eget liv skal ligge hos brukerne så langt det er mulig. Barn og foreldre i barnevernet forstås som sosiale aktører og aktive medborgere, og har dermed rett til kollektiv og individuell deltakelse. En av utfordringene med å snakke om empowerment i barnevernet er at reell mulighet til å utforme tjenestene innenfor dette perspektivet er en forutsetning (Slettebø & Seim, 2007). Maktaspektet i relasjonen mellom saksbehandler og ungdom i barnevernet er noe begge parter forholder seg til i større eller mindre grad så lenge de er i kontakt med hverandre. Det var ikke lagt opp til makt som tema i intervjuene spesielt, men det ble tydelig at det lå der som et

bakteppe, og de fleste informantene satte ord på at de følte på makten barnevernet og saksbehandler hadde over dem. Barnevernet er i besittelse av definisjonsmakten i forhold til hva som anses å være alvorlig atferdsproblematikk og når situasjonen krever institusjonsplassering. Samtidig vurderer ikke barnevernet alene hva som er atferd, men er avhengig av at problematikken gjøres kjent og ikke underrapporteres. Barnevernets samarbeid med foreldrene kan oppleves vanskelig for ungdommen dersom det oppstår en forståelsesallianse som ungdommen står utenfor. Det kan hende at ungdommen på et vis velger å stå utenfor ved å nekte å vedkjenne seg utfordringene eller at forståelsen for barnevernets og eventuelt foreldrenes bekymringer ikke er til stede. Den asymmetriske relasjonen mellom ungdom og saksbehandler ble problematisert i intervjuene, i likhet med Slettebø & Seim (2007) sine beskrivelser om utfordringene med brukermedvirkning i barnevernet. Den kontrollerende myndigheten barnevernet er, kan man ikke komme bort fra, men veien til tiltak kan i største grad påvirkes av barnevernets tilrettelegging. Bildet er likevel nyansert og som nevnt er flesteparten av barnevernets tiltak frivillige.

Institusjonsplasseringer i barnevernet er ikke uproblematisk når det kommer til hvordan de oppleves og hvilke konsekvenser de får, samt hvilken effekt de har. Blant annet viser Egelund et. al. (2009 og 2010) at barnevernet har rom for forbedringer i oppfølgingen av plasseringer. Forandringsfabrikken formidler også at barnevernets måte å gjøre ting på har stor betydning i ungdommers liv. Kvalitetssikring var sentralt i forvaltningsreformen fra 2004 som hadde til hensikt å sikre et kvalitativt godt og likeverdig tilbud. Stadige flyttinger av ungdommer på atferdsparagrafer ut av bostedsfylkene ble problematisert i forkant av reformen (Rambøll, 2012). Atferdsplasseringer er som regel av relativt kortvarig art, herunder et år, eventuelt to. I tillegg avhenger det av om ungdommen flytter hjem igjen etter endt opphold eller etablerer seg andre steder. Fremdeles flyttes ungdommer ut av hjemfylkene sine, men vurderingene rundt valg av tiltak er endret. Tidligere søkte kommunen sitt fagteam i Bufetat ved behov for institusjonstiltak, og slik er det til dels fremdeles, men søknaden videresendes nå til Nasjonalt inntaksteam som er ansvarlig for inntaksprosessen for hele etaten (Bufetat, 2015). Gjennom en sentral organisering kan kvalitetssikringen sies å være ivaretatt samtidig som Nasjonalt inntaksteam aldri møter den enkelte ungdom eller familie, og besitter dermed ikke førstehånds kjennskap til dem. Dette kan være problematisk ettersom direkte medvirkning og dialog mellom ungdommen og de som gir tilbud pulveriseres. Et annet aspekt er at plasseringer på atferdsgrunnlag tar utgangspunkt i problematikk eller ungdommens uttrykk, noe som kan

skyldes ulike ting. Dersom rus for eksempel er hovedproblematikken gjøres tiltaksvalg ut fra dette, noe som kan medføre en flytting til et ruskollektiv. Ettersom det ikke er ruskollektiv alle steder i Norge, blir dermed problematikken styrende for metode/tiltak og geografisk beliggenhet blir gjerne underordnet. Ungdommers tilhørighet til bosted, familie, nettverk og skole er av betydning for ungdommen både under og etter opphold ved institusjon og det kan være svært vanskelig å returnere til hjemstedet dersom det ikke er sørget for gode overganger og forberedelser. Slike forberedelser er det for sent å starte med en uke før hjemflytting og slik Phillip påpeker i intervjuet, er tverrfaglig samarbeid av stor betydning.

Informantene har delt av sine erfaringer og en del elementer kan også sees i arbeidet til Barnevernsproffene i Forandringsfabrikken som har fokus på flere aspekter ved plasseringer. For det første peker de på hvilke begreper som anvendes i barnevernet med tanke på ”plassering”, ”saksbehandler” og ikke minst ”atferds”-begrepet som de ønsker å fjerne fra barnevernloven. Flere informanter ga uttrykk for at de ble behandlet som en sak og ikke en person. Informantene hadde kontakt med og relasjon til saksbehandler mens det gjerne var ledere i barnevernet, med begrenset direkte kjennskap ungdommene, som tok de endelige avgjørelsene som påvirket dem i stor grad. Et annet aspekt ved flytting til institusjon er hvor viktig relasjonen mellom ungdom og saksbehandler er. Informasjon i forkant av flyttingen og i løpet av oppholdet ved institusjon var av betydning, og måten flyttinger ble kommunisert på var problematisk for flere informanter. Forskjeller mellom barnevernvakten og barneverntjenestens måte å kommunisere på ble understreket for særlig en informant som ble flyttet mange ganger. Bedre informasjon og bruk av tid hos barnevernvakten før flyttingen hadde betydning for hvordan hun opplevde prosessen. Barneverntjenesten som hadde ansvaret for saken til daglig brukte mindre tid til å forklare hva som skulle skje, noe som skapte usikkerhet. Gjentatte opplevelser med flyttinger ga informantene et erfaringsgrunnlag som tilsa at barneverntjenesten ikke snakket med henne, men hun skjønnte uansett at en ny flytting var på trappene når de voksne oppførte seg annerledes. Relasjonen til saksbehandler var utfordrende for flere informanter under institusjonsoppholdet, men når de nærmet seg utflytting og myndighetsalder opplevde noen at relasjonen endret seg til det bedre og de fikk i større grad ta del i utformingen av den videre kontakten med barneverntjenesten. Profesjonalitet var et slags underpunkt til relasjonen mellom saksbehandler og ungdom, og informantene benyttet begrepene ”profesjonell” og ”profesjonalitet” for å beskrive atferden til saksbehandler og hvordan det påvirket dem. Samtaler med barn og ungdom i barnevernet er et

gjentakende tema i intervjuene, noe som også sees i forskning hos for eksempel Strandbu & Vis (2008), samt at ungdom selv påpeker at de vil ha anledning til å si sin mening og fortelle hvordan de egentlig har det. Både informantene og Forandringsfabrikken fremmer viktigheten av relasjon og tillit som grunnlag for at barn og ungdommer skal klare å åpne seg og fortelle om vesentlige aspekter ved hjemmeforholdene, slik som vold, seksuelle overgrep, samspillsutfordringer og så videre. Saksbehandlers personlighet spiller en rolle i forhold til hvordan barn og ungdom gis anledning til å fortelle og medvirke, samtidig som saksbehandler ikke alene er ansvarlig for dette. Retningslinjer og rutiner i den enkelte barneverntjeneste sammen med faglig veiledning og støtte har innvirkning. I tillegg etterlyste informantene tydelighet med tanke på beslutningstaking og ansvar i barnevernet for å få oversikt og forstå saksbehandlers rolle. I likhet med Thrana (2015) formidlet samtlige informanter at relasjonen til barnevernsarbeideren var av vesentlig betydning for hvilke tiltak de kom frem til, samt hva de opplevde som utfordrende og positivt. Resultatene i artikkelen er i samsvar med Thranas avhandling og Forandringsfabrikkens klare budskap om at kjærlighet må lovfestes i Lov om barneverntjenester. Informantene i artikkelen var klare på at en god relasjon til saksbehandler la grunnlaget for økt selvtillit og et godt samarbeid.

4.1 Funnenes implikasjoner

Etter å ha gjennomgått og søkt etter forskning på medvirkning og barnevern blir det tydelig at det er klare mangler på dette området. Særlig i forhold til ungdommers opplevelse av institusjonsplasseringer basert på atferdsgrunnlag, så eksisterer det svært lite om dette i nordisk sammenheng. Funnene i undersøkelsen tar sikte på å øke interessen for å forske mer på hvordan ungdommer på institusjon opplever sin hverdag innenfor lovverk, rammer på den enkelte institusjon samt barneverntjenestens utøvelse. Det er vesentlig å være bevisst og eventuelt arbeide med hvordan de juridiske rammene for medvirkning i barnevernet praktiseres og tolkes. Dette krever en åpenhet fra saksbehandlere så vel som ledelse i barnevernet for å evaluere egen praksis. Det hjelper likevel lite dersom kun noen få barneverntjenester gjør dette, noe som impliserer at temaet ikke er stillestående. Synet på barn har endret seg og rettighetene har fulgt etter. For at ikke medvirkning kun skal være et honnørord og noe man kan krysse av for på en liste er det av betydning at sentrale myndigheter satser på barnevernet. Forandringsfabrikken fremheves som en sentral aktør og har på en unik måte samlet barneverns-Norge til å se hver enkelt ungdom og møte dem med kjærlighet. Ungdommenes rettigheter til å snakke med barnevernet uten at foreldrene har krav

på innsyn i referater er et eksempel på hva Forandringsfabrikken fronter, og de argumenterer med at trygghet og tillit er viktig for å kunne fortelle barnevernet hvordan ting egentlig er. Lov om barneverntjenester revideres i disse dager og også her er det anledning for å legge føringer for medvirkning. Et siste element som understrekes i forhold til implikasjoner i praksis er hvordan utdanningene av barnevernspedagoger og sosionomer er utformet. I starten av en fremtidig yrkesutøvers begynnelse er det virkelig rom for refleksjon og læring om medvirkning. Utdanningene er ulikt lagt opp og tilsvarende utdanninger forskjellige steder i landet tilbyr relativt ulike forløp. Denne undersøkelsen, forhåpentligvis etter hvert med flere, bidrar med nyanserte innspill til hvor fokus kan rettes i fremtiden.

5. Litteraturliste

Andreassen, T. (2003) *Behandling av ungdommer i institusjoner – Hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget.

Angel, B. Ø. (2010) *Barnet som aktør og kunnskapsbærer – en utfordring for barnevernets profesjonelle ekspertise*. Tidsskriftet Norges barnevern, Nr. 03.

Barne- og familiedepartementet (1989) *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Lastet ned 04.05.15 fra:

http://barneombudet.no/wp-content/uploads/2013/09/fns_barnekonvensjon.pdf

Backe-Hansen, E., Bakketeig, E., Gautun, H. & Grønningsæter, A. B. (2011) *Institusjonsplassering – siste utvei? Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet*. NOVA-rapport 21/11.

Bufetat (2015) *Multifunksjonell behandling (MultifunC)*. Lastet ned 20.12.15 fra:

http://www.bufdir.no/barnevern/Tiltak_i_barnevernet/Metoder/MultifunC_Behandling_i_institusjon_og_narmiljo_14_18_ar/

Bufetat (2015) *Plasseringstyper og inntak*. Lastet ned 14.12.15 fra:

http://www.bufdir.no/Barnevernsinstitusjoner/Plasseringstyper_og_inntak/

Egelund, T., Christensen, P. S., Jakobsen, T. B., Jensen, T. G. & Olsen, R. F. (2009) *Anbragte børn og unge. En forskningsoversikt*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Egelund, T., Jakobsen, T. B., Hammen, I., Olsson, M. & Høst, A. (2010) *Sammenbrud i anbringelser av unge – erfaringer, forklaringer og årsagerne bag*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Forandringsfabrikken (2015) *Barnevern*. Lastet ned 30.04.15 fra

<http://www.forandringsfabrikken.no/barnevern-info/>

Goffman, E. (1961) *Asylums*. New York: Doubleday.

Grinde, T. V. (red) (2004) *Nordisk barnevern: Terskelen for barneverntiltak og beslutningsprosessen ved bruk av tvang*. NOVA rapport 18/04. Oslo: NOVA. I: Hjort, L. J. (2010) *Barnevern i de nordiske landene*. Nova Notat 2/2010.

Gulbrandsen, L. M., Seim, S., & Ulvik, O. S. (2012). *Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid*. Sosiologi i dag, Årgang 42, Nr. 3-4.

Hacking, I. (1999) *The Social Construction of What?* USA: Harvard University Press.

Hennum, N. (2010) *Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne*. Sosiologi i dag, Årgang 40, Nr. 1-2.

Hestbæk, A. D. (1998) *Tvangsanbringelser i Norden: En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning*. Socialforskningsinstituttet rapport 98:15. København: Socialforskningsinstituttet. I: Hjort, L. J. (2010) *Barnevern i de nordiske landene*. Nova Notat 2/2010.

Hjort, L. J. (2010) *Barnevern i de nordiske landene*. Nova Notat 2/2010.

James, A., Jenks, C. & Prout, A. (1999) *Den teoretiske barndom*. Socialpædagogisk bibliotek.

Killén, K. (2010 [1994]) *Sveket: Omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo: Kommune-forlaget.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Norsk Gyldendal Forlag AS.

Landsforeningen for barnevernsbarn (2005) *Om Landsforeningen for barnevernsbarn*. Lastet ned 02.05.15 fra http://www.barnevernsbarna.no/no/om_lfb/

Lane, Jan-Erik (2000) *New Public Management*. London: Routledge.

Langergaard, L. L., Rasmussen, S. B. & Sørensen, A. (2006) *Viden, videnskap og virkelighet*. Frederiksberg C: Forlaget Samfundslitteratur.

Levin, I. (2004) *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.

Lov om barneverntjenester (1992) *Lov om barneverntjenester av 17. Juli nr. 100: (barnevernloven)*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Lov om barn og foreldre (1981) *Lov om barn og foreldre av 8. April nr. 7: (barneloven)*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Malterud, K. (2003) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning. En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Qvortrup, J. (1994) *Childhood matters: an Introduction. I: Childhood matters. Social theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury.

Rambøll rapport (2012) *Forvaltningsreformen. Deloppdrag E*. Oslo.

Regjeringen (2015) *Kalender*. Lastet ned den 29.11.15 fra:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/besoke-forandringfabrikken/id2437622/>

Sandbæk, M. & Bunkholdt, V. (2008 [1985]) *Praktisk barnevernsarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Skjervheim, H. (2002) *Mennesket*. Oslo: Universitetsforlaget.

Slettebø, T. & Seim, S. (2007) *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Strandbu, A. & Vis, S. A. (2008) *Barns deltakelse i barnevernssaker*. Tromsø: Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge.

Svenaesus, F. (2003) *Fenomenologi: med livsvärden som grund. I: Sjukdomens mening.* Stockholm: Bokförlaget Natur og kultur.

Thagaard, T. (2003) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode.* Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Thrana, H. M. (2015) *Kjærlighet og sosialt arbeid. En studie av kjærlighetens betydning i barnevernets praksis.* Lillehammer: Flisa Trykkeri AS.

Tysnes, I. B. (2014) *Ungdommers opplevelse av plassering, opphold og ettervern. En studie av institusjonsplasseringer etter lov om barneverntjenester § 4-24.* Trondheim: NTNU-trykk.

Verdenserklæringen om menneskerettigheter (1948)

Øvreeide, H. (2009 [1995]) *Samtaler med barn: metodiske samtaler med barn i barnevernssituasjoner.* Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Artikkelen i denne masteroppgaven er skrevet basert på Fontene forskning sine formkrav.

6. Ungdommers medvirkning i forbindelse med plassering på atferdsgrunnlag

Sammendrag

Artikkelen omhandler ungdommer og unge voksne som har bodd på institusjon jf. Lov om barneverntjenester §§ 4-24 eller 4-26, og deres erfaringer knyttet til prosessen; før, under og etter plassering. Studien har et retrospektivt perspektiv og bygger på åtte intervjuer med ungdom mellom 17 og 28 år. Informantene ble rekruttert gjennom kommunal barneverntjeneste, Landsforeningen for barnevernsbarn og Forandringsfabrikken. Analysen viser at de unge opplevde varierende og begrensede muligheter for å medvirke i egen barnevernssak og peker blant annet på hvor i prosessen de opplevde å få medvirke og når de ble plassert på sidelinjen. Tap av nettverk og utfordringer med avtaler om ettervern ble problematisert i forbindelse med utflytting fra institusjon og overgangen til voksenlivet. Funnene viser at det er viktig at fagfolk i barnevernsfeltet fokuserer på hvordan ungdommer kan sikres tilstrekkelig medvirkning og støtte før, under og etter plassering.

Nøkkelord: barnevern, institusjon, medvirkning, brukermedvirkning, ettervern.

Innledning og problemstilling

I barnevernet og i barnevernsrelatert forskning fremkommer det at barn er utydelige eller relativt usynlige som aktiv deltaker i egen sak. Dette viser seg for eksempel i forbindelse med hvem det innhentes informasjon fra i løpet av en undersøkelse, hvilke deler av barnets liv som er interessante for barnevernet og hvilken informasjon barnet gis når foreldrene mottar veiledning for å bedre barnets liv (Christiansen, 2012). Lov om barneverntjenester av 1992 har som formål å sikre barn og unge trygge oppvekstvilkår. Dersom barn lever under forhold som kan skade deres helse eller utvikling har de krav på hjelp og omsorg til rett tid, jf. Lov om barneverntjenester § 1-1. Flytting til institusjon har vært det mest benyttede tiltaket for ungdommer med atferdsvansker (Andreassen, 2003). Plassering etter Lov om barneverntjenester §§ 4-24 og 4-26 kan gjennomføres dersom ungdom utviser alvorlige atferdsvansker, og atferden defineres som alvorlig eller gjentatt kriminalitet, vedvarende misbruk av rusmidler eller på annen måte (Lov om barneverntjenester, 1992). En flytting kan foretas på tvang eller frivillig grunnlag og gjelde for et kortere eller lengre tidsrom. 1 246

barn og unge var i 2013 plassert ved barnevernsinstitusjon. En av fem ungdommer var på institusjon på bakgrunn av en atferdsparagraf (SSB, 2014).

Av NOU 2000: 12 fremgår det at omfanget av institusjonsplasseringer i barnevernets regi er problematisk både faglig og politisk. Denne vurderingen er basert på manglende kvalitetssikring og tilsynsordninger som ikke fungerer, samt at institusjonsvirksomheten mangler godkjenningsordninger. Det stilles spørsmål om hvordan en best kan hjelpe barn og unge med alvorlige atferdsvansker, og det vises til bruken av tvang i institusjoner samt oppblomstringen av private institusjoner som man har manglende oversikt over og lite systematisk kjennskap til. Videre pekes det på hvordan slike institusjoner kan utfordre lokalmiljøet, særlig institusjoner som har boende ungdommer med omfattende atferdsvansker. Samarbeidet om forebygging og hjelpetiltak for å unngå plasseringer anses som mangelfullt, og utredningen presenterer flere alternative tilnærminger, som for eksempel hjemme- og nærmiljøbaserte tiltak. James (2011) viser til at plasseringer anses som siste utvei på grunn av kostnadsnivået, begrenset dokumentasjon på effektivitet samt at alternative behandlingsmetoder er utviklet de senere årene. Biologisk prinsipp og prinsippet om mildeste inngrep står sterkt i barnevernet, og flytting fra hjemmet anses å være et meget alvorlig og inngripende tiltak. Likevel er det et tiltak man ikke kommer utenom i følge Storø, Bunkholdt & Larsen (2010). De peker på at ungdom som har behov for både omsorg og behandling kan ha behov for et heldøgnstilbud som kan sørge for begge deler innenfor profesjonelle rammer.

I artikkelen utforskes unge voksne sin opplevelse av å få medvirke i egen barnevernssak, i et retrospektivt perspektiv. Problemstillingen som blir belyst i artikkelen er:

Hvordan opplever unge voksne som har vært plassert jf. Lov om barneverntjenester §§ 4-24 og/eller 4-26, sine muligheter til å påvirke prosessen innen, under og etter plassering ut fra et brukermedvirkningsperspektiv?

Problemstillingen baserer seg på en fenomenologisk tilnærming som vektlegger den menneskelige fortolkningen og opplevelsen av realitetene. Kunnskap kommer ut av å få innsikt i realiteten eller virkeligheten slik den oppleves av andre (Malterud, 2003). Denne innfallsvinkelen er vesentlig i brukerfokuset og legger grunnlaget for hvordan denne

artikkelen er ment å belyse informantenes historier og egne oppfatninger om deres muligheter for brukermedvirkning i møte med barneverntjenesten.

Brukermedvirkning i barnevernet

Rønning og Solheim (1998) beskriver brukermedvirkning som en relasjon mellom to eller flere parter hvor samhandling mellom disse skal ha en virkning eller effekt.

Brukermedvirkning kan foregå nasjonalt, regionalt eller lokalt, samt i nærmiljøet og på individnivå og det skilles mellom kollektiv og individuell medvirkning. Om det er kollektiv eller individuell medvirkning bestemmes av formålet. Barn og familier som er i kontakt med barnevernet medvirker som regel individuelt, men også familie og nettverk kan bidra til dette gjennom å lage planer og avtaler rundt et enkelt barn, for eksempel som i familierådslag.

Kollektiv medvirkning er aktuelt dersom det har til hensikt å ha innflytelse ut over enkeltindivider og kan som nevnt over skje på ulike nivåer, gjennom å påvirke lover og retningslinjer eller i forhold til tjenestetilbudet til den lokale barneverntjenesten (Slettebø & Seim, 2007). I tillegg kan det skilles mellom en autonomidimensjon og en servicedimensjon. I autonomidimensjonen går skillet mellom avhengighet (klient) versus uavhengighet (konsument) i relasjon til staten, mens servicedimensjonen beskriver relasjonen til staten som ytterpunktene mellom hjelp (service) og kontroll (autoritet). Brukerens alternativer og muligheter til å avslutte relasjonen til staten påvirker plasseringen på autonomidimensjonen. Servicedimensjonen henger sammen med hva slags tilbud eller tjenester brukeren mottar. Innenfor begge dimensjonene er det relevant å differensiere mellom ulike grader av medvirkning fra fullstendig til passiv medvirkning. Samspillet mellom aktørene i hver enkelt sak påvirker definisjonen av brukergruppen i tillegg til nedfelte rettigheter og regler på den ene siden, og skjønnsmessige vurderinger på den andre (Rønning & Solheim, 1998). Fokuset skal alltid være på barnets beste (Lov om barneverntjenester, 1992) samtidig som barns interesser må sees i sammenheng med familien. Biologiske foreldre med foreldreansvar er parter i barnevernssaker og spiller som regel en viktig rolle, også i tilfeller hvor barn/ungdom flyttes. Foreldrene er dermed også brukere av barnevernet, noe som fordrer at det må gjøres vurderinger og avveininger knyttet til deres interesser i tillegg. Barnevernets arbeid beveger seg på denne måten i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll, samt ulike parters interesser (Slettebø & Seim, 2007).

Qvortrup (1994) og Christiansen (2012) understøtter at synet på barn og barndom har endret seg fra å se på barndom som en forberedelse til livet som voksen, til at barn blir oppfattet som subjekter eller aktører. Denne dreiningen i synet på barn var aktuell innenfor sosiologi, lovgivning, samt i faglitteraturen om barnevern (Slettebø & Seim, 2007). Barn skal delta aktivt i eget liv og denne nye forståelsen kommer blant annet til syne i FNs barnekonvensjon artikkel 12 (1989) som slår fast at barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter skal fritt ha retten til å gi uttrykk for disse i alle forhold som angår dem selv. I tillegg skal barnets synspunkter tillegges vesentlig vekt ut fra barnets alder og modenhet. Særlig skal barnet gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig eller administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller på en annen måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene. Barnets rett til å bli hørt eller medvirke i en prosess i barnevernet betyr ikke nødvendigvis at de får reell innflytelse på selve beslutningen. Barna og familiene som er i kontakt med barnevernet er det ikke nødvendigvis av fri vilje, og det er barnevernet som har det siste ordet. På denne måten blir det problematisk å snakke om ren brukermedvirkning i barnevernet, og kanskje mer nærliggende å benytte begrepet ”deltakelse” (Ulvik, 2009). Rambøll (2011) utførte på vegne av Barne- Ungdoms- og Familiedirektoratet en brukerundersøkelse blant barn og unge i statlige og private barneverntiltak. Ca. 30 % av barn og unge som bodde på institusjon rapporterte at de var litt eller helt uenig i at de fikk være med å bestemme viktige ting som omhandler dem selv, hverdagen deres og hva de skal få hjelp til. I de åpne kommentarene fremkom det at det var ønske om mer informasjon, de understreket viktigheten av å vite hva som skal skje med dem fremover, samt at de ønsker å bli tatt mer på alvor. Resultatene peker i retning av at mange barn og unge i institusjon er lite fornøyd med tilbudet fra det kommunale barnevernet. 46 % opplevde det vanskelig å komme i kontakt med saksbehandleren sin og 44 % var litt eller helt uenig i at saksbehandler gjorde en god jobb for dem. Omtrent like mange opplyste at de ikke fikk være med å skrive sin egen omsorgs- eller tiltaksplan. Rett over halvparten oppga at de ikke fikk vite hva som stod i rapporter om dem.

Mellom gode intensjoner i barnekonvensjonen og virkeligheten eksisterer det et gap, slik det fremgår av Helsetilsynets (2012) nasjonale tilsyn med kommunalt barnevern.

Gjennomgangen viste at det var tilfeldig om det var gjennomført samtaler med barn, og dokumentasjonen som fantes beskrev i liten grad hvordan barnet opplevde sin egen situasjon eller hva de tenkte om iverksatte hjelpetiltak. Helsetilsynet poengterer at barneverntjenesten mangler rutiner knyttet til når og på hvilken måte barn har rett til medvirkning, samt hva som

er hensikten med å informere barn og høre dem. Viktigheten av å høre barn i barnevernssaker er fokus i Strandbu & Vis (2008) sin veileder og de har spurt barn som beskriver fem hovedårsaker til at de bør høres i egen sak. For det første mener barna at det er mer rettferdig og forebygger at de blir sinte eller lei seg når avgjørelser skal tas. Barna peker også på at det er deres liv og at avgjørelser påvirker dem. Det tredje barna fremholdt var at de får erfaring og kunnskap av å lære hvordan man kan ta ansvar, si fra og bli mer selvsikre. Avgjørelsene som tas blir bedre fordi barn har viktig informasjon som de voksne ikke kjenner til. Den femte årsaken til at barn ser det som viktig å bli hørt er at de får informasjon og forstår hvorfor ting skjer som de gjør, noe som i sin tur forebygger psykososiale problemer.

Det var klare forventninger fra informantene om hvordan saksbehandler og barneverntjenesten burde håndtere ettervern. Hellevik (2005) beskriver unge voksne sine behov for hjelp og støtte fra foreldrene ut over fylte 18 år som forlenget barndom. Dette kan settes i sammenheng med behovene ungdommene har etter omfattende plasseringstiltak, hvor de med tiden forventes å klare seg selv. I tillegg understreker forskning og informantene sårbarheten til plasserte ungdommer. NOVA-rapporten om ettervern av Bakketeig & Backe-Hansen (2008) viste at de unge som mottok ettervern hadde større sannsynlighet for å klare seg i voksenlivet enn de som ikke hadde det. Likevel beskrev de unge at de ble satt i en forhandlingssituasjon hvor de måtte fremstå som kompetente og pågående for å motta ettervern. Egelund et al. (2009) finner det systematisk dokumentert at ettervern ofte ikke blir realisert eller gjennomført i tråd med intensjonen i lovgivningen. Sparsommelig og kortvarig oppfølging utgjør ikke tilstrekkelig støtte for ungdommenes sårbarhet i selvstendighetsfasen. Undersøkelser viser at ungdommer som har bodd på institusjon har store sosiale behov knyttet til skolegang, utdanning, bolig, økonomi, samt gjenopptakelse av kontakt med nettverk og ferdigheter for å mestre hverdagslivet (Tysnes, 2014). Rapporten fra en norsk undersøkelse viste at et stigende antall unge voksne mottok ettervern. I 1995 var det 550 som mottok ettervern sammenlignet med nesten 2100 i 2005. For hvert år etter fylte 18 år halveres imidlertid antallet (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008).

Metode og materiale

Åtte unge voksne i alderen 17 til 28 år har fortalt om sine erfaringer med saksbehandler i forbindelse med flytting til, opphold ved og utflytting fra institusjon. To menn og seks kvinner deltok som informanter i april og mai 2015. Utvalget er strategisk og basert på

tilgjengelighet ettersom informantene har vært plassert jf. Lov om barneverntjenester §§ 4-24 eller 4-26 i løpet av de ti siste årene, samt at de var mulige å få tak i og deltok i intervju (Thagaard, 2003). Kriteriene var i utgangspunktet at plasseringene skulle ha funnet sted for maksimalt syv år siden, men den ene informanten var plassert for rundt ti år siden og grensen ble derfor utvidet deretter. Informantene ble i første omgang rekruttert gjennom barneverntjenesten i Tromsø, og da kun tre personer stilte som informanter ble Landsforeningen for barnevernsbarn og Forandringsfabrikken kontaktet. Leder i Landsforeningen for barnevernsbarn og proffoppfølger i Forandringsfabrikken videreformidlet forespørsel om deltakelse i studien, noe som resulterte i ytterligere fem informanter. Grunnet geografiske forhold ble et intervju gjennomført per telefon, fire via Skype og tre som fysiske møter på hotell og i barneverntjenestens lokaler. Informantene er anonymisert og gitt fiktive navn, men reell alder er oppgitt i forbindelse med sitater.

Prosjektet ble meldt til NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS) som ga tilbakemelding om at prosjektet ikke medførte meldeplikt (vedlegg 1).

Analysen av det kvalitative datamaterialet tar utgangspunkt i fenomenologisk basert meningsfortetning som er utviklet av Giorgi (1975) (Kvale & Brinkmann, 2009). Informantenes subjektive erfaringer og virkelighetsforståelse ligger til grunn når mønstre og nyanser belyses. Analyse materialet består av 96 transkriberte sider og temaene som fremtrer som typiske identifiseres og analyseres ut fra historie og sammenheng. Informantene belyste ulike sider ved flytting til institusjon, herunder relasjonen til saksbehandler, opplevelse av saksbehandlers rolle og fremferd, hvordan saksbehandler og barneverntjenesten gjorde ting, samt hva som kunne vært gjort annerledes før, under og etter plassering. Artikkelen konsentrerer seg om følgende temaer for å belyse problemstillingen; plasseringsprosessen, kontakt mellom ungdom og saksbehandler, å bli hørt og heiet på, samt tapsopplevelser.

Plasseringsprosessen

”Det er når du kommer frem at det begynner å gå opp for deg at du kommer ikke hjem på en stund... jeg var jo egentlig med på hele greia og syntes det var greit og forstod hele greia, helt til jeg kom til selve institusjonen. Da var det ikke så kult lenger. Jeg husker jeg hadde et sinneanfall den første kvelden jeg var der, jeg skjelte ut alle de ansatte... jeg skulle begynne å gå hjemover.” Karsten 20 år

Sitatet illustrerer Karsten sine tanker om hvordan det var å flytte til institusjon. Til tross for at han samtykket til å flytte så føltes det vanskelig når situasjonen sank inn. Fellesnevneren for alle informantene er at de ble flyttet fra foreldrene en eller flere ganger. Alle informantene har ”klart seg” i den forstand at de rapporterte at deres liv totalt sett nå var bra. Selv om ungdommene var fra forskjellige kanter av landet og hadde bodd ved ulike institusjoner, så var deres opplevelser samstemte på flere områder som blant annet omhandlet relasjonen til saksbehandler og et ønske om hyppigere og tettere oppfølging fra saksbehandler i barneverntjenesten. Samtlige informanter vektla viktigheten av tilstrekkelig og riktig informasjon fra barneverntjenesten i forbindelse med flyttinger. Det dreide seg om ulike typer informasjon, for eksempel hvordan barneverntjenesten kommuniserte flyttinger til dem, hva de ble informert om og hvilke konsekvenser dette fikk for dem. *Emma (28 år)* hadde flyttet gjentatte ganger og opplevde forskjeller med tanke på hvordan saksbehandler og barnevernvakten formidlet informasjon;

”Min opplevelse av hvordan de kommuniserer flyttinger og sånn er veldig forskjellig. Barneverntjenesten og saksbehandleren min var veldig dårlig på å informere meg, mens barnevernvakta tok seg mye bedre tid og ga meg mye mer informasjon”

Omfanget og formen på informasjonen hadde betydning for *Emma*. Kommunikasjon rundt flyttinger opplevdes ulikt ut fra om det var saksbehandler eller barnevernvakten som gjennomførte samtaler om flytting. Barnevernvakten hadde brukt god tid på å informere *Emma*, og dette bidro til å trygge henne. Saksbehandler er den som har hovedansvaret for den langsiktige oppfølgingen av en sak, noe som kan være utfordrende i kontakten mellom saksbehandler og ungdom dersom det har vært vanskelige opplevelser i forbindelse med flyttinger. *Karsten* fikk informasjon av saksbehandler i forkant av sin flytting og ble tatt med i samtaler om sted, samvær og lignende, men opplevde at det ikke var samsvar mellom innholdet i samtalene og flyttingens reelle rammer.

”Han lovte meg gull og grønne skoger når han fortalte det. Han sa til meg at du kan få velge hvor du vil bo, hvilken by du vil bo i... Og han visste jo at dette er det jo ikke han som bestemmer, og det gjorde at jeg ble mye sintere på institusjonen fordi jeg følte meg lurt.”

Selv om *Karsten* ble inkludert i forkant av flyttingen ble resultatet noe helt annet enn hva han så for seg. *Karsten* ble plassert i en annen by enn han ønsket og ga uttrykk for at saksbehandleren ikke hadde myndighet til å bestemme dette. Videre hadde det konsekvenser for hvordan den første tiden på institusjonen ble, i tillegg til samarbeidsvansker med saksbehandler i løpet av oppholdet ved institusjonen. *Karsten* forklarte at det var flere forhold ved saksbehandler som var problematiske og påvirket relasjonen og samarbeidet mellom dem. Saksbehandler hadde i løpet av flyttingen sagt til *Karsten* at han fikk flytte hjem dersom han oppførte seg bra det neste halve året, og da halvåret var gått og det ikke var noe å utsette på *Karstens* oppførsel, fikk han likevel ikke flytte hjem. Det resulterte i utagering mot saksbehandler, og *Karsten* sin motivasjon for skole og positiv endring ble betydelig redusert, og kan ha sammenheng med at han opplevde at hans innsats ikke hadde betydning uansett hva han gjorde.

Philip (18 år) fokuserte på å få direkte informasjon fra saksbehandler om hvilke vurderinger barnverntjenesten gjorde og hva som skulle skje.

”Selvfølgelig hadde det vært dritt å høre, men da hadde jeg i hvert fall fått høre at det er det barnevernet tenker da. Da hadde jeg visst hva de tenker skulle vært planen min fremover. Bare gjort det på en enklere måte, ikke holdt ting så hemmelig...”

Philip og de andre informantene ga uttrykk for at de ønsket større grad av direkte og tydelig informasjon selv om det kunne være tungt og vanskelig å motta slike budskap. De satte det i sammenheng med å være informert om saker som angikk deres liv, for å skape forutsigbarhet, trygghet og tillit, noe som er fundamentet for samarbeid. For *Amalie (19 år)* var det summen av flere faktorer som skapte samarbeid mellom saksbehandler og ungdom;

”...informasjon og åpenhet skaper trygghet, og informasjon og trygghet skaper tillit, og tillit skaper samarbeid.”

Amalie beskriver det som viktig å få informasjon og møte åpenhet fra saksbehandler i forhold til egen sak og hva som skal skje. For henne skaper det tillit og trygghet, samt bidrar til et fruktbart samarbeid. Det er nærliggende å tenke at et samarbeid basert på tillit mellom ungdom og saksbehandler, slik *Amalie* beskriver det, kan gjøre det lettere og mer positivt for

begge parter i deres samhandling om vanskelige situasjoner avgjørelser, slik det ofte er i spørsmål om plassering.

Kontakt mellom ungdom og saksbehandler

Informantene trakk frem flere faktorer som påvirket opplevelsen av trygghet, for eksempel hyppighet og form på kontakt med saksbehandler og rammer for samtaler. For ungdommene er det vanskelig å vite hvor mye kontakt de kan forvente å ha med barnevernet samt hvordan de kan kommunisere. Dersom kontakt og samarbeid tematiseres med ungdommene, kan det bli lettere for dem å medvirke i utformingen av den. Kontakten med barnevernet var særlig vanskelig for *Philip* som ga uttrykk for ønske om å snakke alene med saksbehandleren sin, men opplevde at dette ikke nødvendigvis ble hensyntatt. Det var problematisk i de tilfellene han hadde behov for å fortelle saksbehandler hvordan det egentlig var på institusjonen, og kommer frem i følgende uttalelse; *”Så hun spurte om jeg ville ha med noen, og hvis jeg sa nei, så hendte det at det allikevel ble med noen inn.”* Forutsetningene for samtalene med saksbehandler ble med andre ord ikke alltid slik som *Philip* ønsket, og kan ha påvirket opplevelsen av trygghet samt hvilke temaer som var mulige å ta opp med personal fra institusjonen til stede. *Emma* opplevde å bo under fysiske forhold som ikke var tilfredsstillende og fortalte;

”Når jeg flyttet over på langtids psykiatrisk behandling sin institusjon da hadde jeg besøk av de en gang på tre år. Så de var aldri og sjekket rommet mitt eller hvor jeg bodde, så de ante ikke hvordan det så ut der.”

I følge *Emma* ble det aldri avdekket at hun bodde i en kjeller. Hun fortalte også at relasjonen til saksbehandler var utfordrende og kan være noe av årsaken til at informasjonen ikke nådde barneverntjenesten. I tillegg kom det frem at; *”det var alltid noen fra institusjonen som var sammen med meg, så jeg fikk aldri snakket med de alene.”* Så selv om *Emma* kanskje var trygg nok på barneverntjenesten til å fortelle, så var ikke rammene tilrettelagt for det.

Flere påpekte at barneverntjenesten ikke fulgte dem opp tilstrekkelig og ofte nok, noe som bidro til redusert følelse av trygghet og tillit til saksbehandler. *Emma* og *Amalie* beskrev det slik;

”Det var veldig bra når de ringte meg i starten, for da var de veldig... da snakket de om at de skulle holde tett kontakt og at de skulle prøve å følge opp på en god måte. Men så fulgte han jo ikke opp det da så... så da mistet jeg jo tillit til de.” Emma

”Det er alt for lite. Jeg skjønner ikke hvordan det går an å ha oppfølging når de ikke tar kontakt, når de ikke gidder å komme til meg utenom store ansvarsgruppemøter. Det gir meg jo ikke noen god relasjon til de og jeg føler ikke noen trygghet i å ringe de hvis det er noe jeg virkelig trenger hjelp til.” Amalie

Hyppighet og form på oppfølgingen fra saksbehandler var ikke tilstrekkelig til å fremkalle tillit hos informantene. Uttalelsene fremhever at for å kunne stole nok på saksbehandler til å be om hjelp, ta kontakt eller være åpen om sine utfordringer i vanskelige situasjoner, har de behov for tettere oppfølging, også i perioder der de har det bra slik at de kan etablere en positiv relasjon. Et annet moment som ble trukket frem i forhold til opplevelsen av trygghet, var tilstrekkelig informasjon og tid til forberedelse før flytting.

”Ingen snakker med meg om å flytte, men jeg merker følelsen rundt meg, jeg merker hvordan de tilnærmer seg meg og hvordan de er mot meg, og da skjønner jeg at jeg må flytte ut. Da har ikke jeg noen trygghet... Så jeg er veldig sann at jeg må ha det tydelig, jeg må få høre det. Jeg analyserer mennesker veldig mye, og det gjør barnevernsbarn... Jeg ser veldig fort hvem som klarer å holde ut med meg og om de mener det de sier. Når jeg ser virkelige ekte mennesker som bryr seg føler jeg meg trygg.” Amalie

Amalie hadde flyttet fjorten ganger mellom beredskapshjem, fosterhjem og institusjon, og hadde gjort seg erfaringer hvor hun ikke ble tatt med i prosessen i forkant. Den siste gangen flyttet hun til institusjonen hvor hun hadde bodd i rundt tre år, og kjente endelig på tryggheten ved at personalet holdt ut sammen med henne over tid. Dette bidro til at hun om kort tid skulle flytte for seg selv med miljøterapeutisk oppfølging.

Å bli hørt og heiet på

Samtlige informanter hadde opplevd det de omtalte som manglende brukermedvirkning eller anledning til å påvirke saker som angikk dem, og flere stilte spørsmål ved det store fokuset på

atferd og bruken av atferdsbegrepet i barnevernet. De opplevde begrepet problematisk på særlig to områder. For det første handlet det om å bli sett på som en sak eller et objekt og deretter å behandles ut fra fagpersoners oppfatning av ”atferd” slik at ungdommenes individuelle opplevelser og behov ikke ble hensyntatt i prosessen.

”... jeg tenker at man får en helt annen opplevelse når man er sammen med en ungdom, da får man en magefølelse. Man får en innsikt og en forståelse som man ikke kan få ved å lese noen dokumenter eller papirer eller å høre om en sak da. Jeg tenker at det er veldig mye kommunikasjon man får ved å være sammen med ungdommene og med å være i nærkontakt med de. Så når man får gjenfortalt historier, for eksempel barnevernssjefen da, har kanskje hatt andre lignende saker som man drar paralleller til da og da er det kanskje vanskeligere å se den enkelte personen istedenfor å se det som... man ser det mer som en sak enn som en person.” Emma

Fagpersoner kan skape seg oppfatninger av en ungdom uten å ha møtt vedkommende og Emma forklarer at det kan bidra til at detaljer og individuelle ulikheter går tapt underveis og tenker at å være sammen med ungdommene kan bøte på dette slik at innsikten kan økes gjennom å bli kjent med den enkelte. Karsten er tydelig skeptisk til bruken av atferdsbegrepet fordi han mener det kan erstattes av ”oppførsel” som et mer forståelig ord. I tillegg ser han utfordringer ved å gi ungdommer merkelappen ”atferdsvansker”.

”Men det som var mye av problemet på institusjonen og med barnevernet, det er at de jobber ut fra atferden...de jobbet ut fra oppførselen min, ikke følelsene mine. Det ble helt feil og det blir bare overflattisk synes jeg, for altså, oppførselen er jo resultatet av hvordan du har på innsiden... Og når de da jobber på overflaten istedenfor å gå ned i røttene, så kommer du jo ikke noen vei. Det er sånn brannslukking.” Karsten

Karsten viser til at atferdsbegrepet peker på ungdommens uttrykk slik det observeres fra utsiden. Dette kan føre til at ungdom med lignende uttrykk behandles likt, mens årsakene til atferdsuttrykkene kan være svært ulike. Emma fortalte for eksempel at hennes biologiske situasjon ikke ble tilstrekkelig kartlagt og opplevde at det gikk dårligere med henne enn det hadde trengt å gjøre. Hanna (17 år) følte seg tilsidesatt da barnevernet stort sett kommuniserte med faren fremfor å snakke med henne;

”... det er mer sånn at det har vært pappa som snakker med barnevernet og barnevernet som snakker med pappa. Og så står jeg i midten og ingen spør eller snakker med meg. Ikke bare bestemme over meg og fortelle meg hvordan livet mitt er og hvem jeg er og hvordan jeg skal ha det fremover.”

Det kommer tydelig frem at *Hanna* ønsket å bli inkludert i prosesser som omhandlet hennes liv. *Emma* hadde lignende opplevelser i forbindelse med gjentatte flyttinger;

”... jeg forstod jo grunnen til at jeg ble flyttet, at jeg ikke kunne være på de stedene hvor jeg hadde bodd, lenger. Men det skjedde veldig brått og plutselig og jeg følte at jeg ikke fikk lov til å være med og påvirke hvor jeg skulle bli av og jeg ville ikke bli plassert på de stedene hvor de kjørte meg til. Så det var liksom det som var det vanskeligste... at jeg ikke fikk lov til å påvirke hva som kom til å skje med meg etter at jeg hadde vært gjennom et brudd med de som jeg hadde bodd hos fra før av.”

Både *Hanna* og *Emma* opplevde å bli holdt utenfor barnevernets inngripende avgjørelser om bosted og flyttinger. Manglende opplevelse av inkludering i store avgjørelser i eget liv kan tenkes å påvirke hvordan ungdommer er innstilt i forkant av en flytting og kan skape utfordringer i relasjonene til de som skal ivareta dem. I tillegg risikerer man at verdifull informasjon går tapt ved ikke å legge til rette for at ungdommens stemme fremkommer i slike prosesser. Brukermedvirkning er også gjeldende i mindre forhold enn flyttinger. *Karsten* fortalte om et møte som ble svært vanskelig og antakelig fikk større konsekvenser enn saksbehandler hadde trodd;

”...så var det et møte som var spesielt. Da hadde de invitert lærerne mine fra skolen... Jeg ville ikke vise det, jeg ville at de skulle ha inntrykk av meg og ikke historien min. Og så plutselig så satt de der og fikk forklart ting som var skjedd før og innsikt i meg og min familie, ikke sant. Det var et sånt møte med alle. Jeg husker jeg begynte faktisk å grine i det møtet, det var helt grusomt og jeg skjønnte ikke hvorfor de var der og jeg husker det var fælt å gå på skolen etterpå fordi jeg var flau.”

Intensjonen om å utveksle informasjon til det beste for ungdom kan med andre ord slå galt ut dersom ungdommen ikke er tatt med i planleggingen i forkant. På dette tidspunktet gikk

Karsten på videregående skole og ønsket å gi skolen et inntrykk han identifiserte seg med, noe som ikke var forenlig med å informere dem om forhistorien og utfordringene som hadde vært hjemme. Da skolen likevel fikk slik informasjon i påhør av *Karsten*, ble det vondt i selve møtet og senere ubehagelig å gå på skolen.

Informantene fokuserte på det å bli hørt som en del av brukermedvirkning og *Hanna* formidlet hva som måtte til for at hun opplevde å bli hørt;

”jeg ble så lei av det å bli etterfulgt hele tiden at jeg begynte å skade meg. Og når jeg begynte å skade meg så fant jeg ut at da begynte de å høre på meg... når jeg brukte selvskading da.”

Hanna ble fotfulgt den første perioden på institusjonen og forstod ikke behovet for at det skulle fortsette da hun ikke hadde stukket av etter at hun flyttet dit, i tillegg til at de geografiske forutsetningene gjorde rømming vanskelig. Da *Hanna* begynte å skade seg fikk hun gehør for det hun fremmet, og det gjaldt også samvær med moren. Da hun fikk hyppigere samvær med moren ble selvskadingen redusert. Dette ble en selvforsterkende sirkel som etter en stund bedret det seg noe da personalet ved institusjonen forklarte barnevernet at *Hanna* fungerte bra og hadde behov for mer tillit og frihet. Informantene pekte på medvirkning i ulike former og *Philip* understrekte viktigheten av samarbeid og at ungdommen skal oppleve de voksne som medspillere;

”Forklar oss godt hva barnevernet er og hva de gjør, og hva de har lyst til å hjelpe til med eller samarbeide om å få til da. Prøve å være nesten sånn som et fotballag. Prøve å gå sammen med foreldre og institusjon og ungdommen og andre instanser og si at vi skal spille på lag for å nå ditt mål. Der sitter ungdommen i spissen liksom, og skal skåre, men trenger fortsatt keepere og forsvar, midtbane og hele pakken for å få det til... og heiagjeng. Trenger supportere også.” *Philip*

Informasjon, positive forventninger og en saksbehandler som fungerer samlende om ungdommen er *Philip* sin oppskrift på et godt samarbeid. *Philip* etterlyser en felles innsats fra saksbehandler og andre voksne med både sentrale og perifere roller. Han peker på

støttefunksjonen et profesjonelt nettverk kan bidra med og hvordan dette kan skape et godt samarbeid om felles mål for ungdommen og de offentlige instansene.

Tapsopplevelser

Flere informanter hadde sterke opplevelser med tap av kontakt med personer i nettverket da de flyttet til institusjon. Det hadde sammenheng med hvilke forberedelser som ble gjort i forkant av flytting og manglende fokus på nettverk og hvordan tiden etter oppholdet ved institusjon ville bli. *Karsten* fikk lovnader om hyppig samvær før plassering, men opplevde brutte relasjoner og forklarte;

”Og så var det jo ingen ting... altså de dreit jo i at jeg hadde ei lillesøster. Det var ikke noe fokus på det... altså det var ingen ting galt mellom meg og lillesøsteren min, og hun hadde jo ikke gjort noe galt eller sånn. Men det var ingen fokus på at jeg skulle få treffe henne, så... altså jeg ble jo... for et år siden så begynte jeg å bli kjent med lillesøsteren min igjen.”

Karsten beskriver relasjonen til lillesøsteren som forsømt under oppholdet ved institusjon. *Karsten* sa i intervjuet at hyppigheten på samvær kun ga han smaken på det livet han ikke fikk ha sammen med moren og lillesøsteren. *Philip* hadde også erfaring med tap av relasjoner i nettverket etter å ha blitt akutt plassert. Manglende fokus på samarbeid med skolen gjorde at det var svært vanskelig å vende tilbake, noe som illustreres under;

”Og gitt meg tiden til å si ha det og unnskyld. Sånn både til læreren min og til vennene mine... For når jeg da kom på åpen, så fikk jeg lov etter hvert til å dra ut og møte venner og sånne ting, og da dro jeg selvfølgelig hjem og skulle hilse på alle vennene mine. Jeg var en av de kule i gjengen... Så jeg hang jo med alle sammen. Men når jeg kom opp så var det ingen som turte å si hei til meg. Da hadde det visst vært rykter om at jeg lå i tvangstrøye i tre måneder... Så da tenker jeg at barnevernet og skolen kunne kanskje ha samarbeidet. Sagt hvorfor eller hva som skjer da. For da hadde jeg jo kanskje hatt noen venner da jeg kom opp igjen da.... Og så da sitte på institusjon i tre år uten venner. Det har vært litt tungt. Så det har vært det verste egentlig. Familie og venner...”

Det er ikke vanskelig å forstå Philip sin vonde opplevelse av tap når han drar til hjemplassen og er helt på utsiden av venneflokket, og mange er i tillegg redde for Philip ettersom det har gått rykter om at han har ligget i tvangstrøye. Som om det ikke var vanskelig nok å flytte fra alt det kjente så skaper mangelen på informasjon i dette tilfelle en ekstra barriere for å gjenoppta relasjoner til jevnaldrende. Philip sin klare oppfordring er at ungdommer som står overfor en flytting til institusjon, bør få anledning til å ta farvel med mennesker som er viktige for dem samt at barnevernet, skolen og eventuelt andre voksne i samarbeid med ungdommen blir enige om hvordan dette kan presenteres for jevnaldrende og medelever slik at det blir lettere å komme tilbake på besøk eller når institusjonsoppholdet er over.

Tapsopplevelser var noe alle informantene relaterte seg til på ulike måter og i forbindelse med utflytting og myndighetsalder var det aktuelt å ta stilling til kontakten med barnevernet. I motsetning til før, kunne de nå velge å avslutte kontakten med barnevernet, men alle informantene som hadde fylt 18 år mottok ettervern. En informant var 17 år og oppfølging etter fylte 18 år hadde ikke vært tema enda. Etter å ha vært en ”tvungen bruker” av barnevernet over tid viste det seg at opplevelse av tap også var aktuelt i forbindelse med veien videre. Halvparten av informantene fortalte at det hadde vært utfordrende å komme til enighet med saksbehandler om ettervern.

”... spesielt når jeg ble atten, så ville de jo ikke ha meg lenger.... Jeg måtte krangle meg til å få lov å være under barneverntjenesten.” Sara 24 år

Informantene hadde behov for støtte i forbindelse med utflytting, overganger og selvstendighet, men måtte gå flere runder med saksbehandler for å få ettervern. De fikk høre at de var velfungerende og at de ville klare seg, og dermed ikke hadde behov for hjelp. *Amalie* sa at;

”...men selv om du er myndig, så betyr ikke det at du er voksen og at hjelpen skal stoppe.”

Barnevernet hadde vært til stede i informantenes liv over lengre tid og kjente dem godt. Dermed så informantene det som viktig å følges opp av saksbehandleren en stund fremover og påpekte at deres familie og nettverk ikke nødvendigvis inneholdt de samme ressursene som mange andre unge voksne hadde rundt seg. En voksen de hadde kjent over tid

(saksbehandler) kunne dermed bidra med å være til stede, ha en samtale innimellom, spørre hvordan det går og være tilgjengelig dersom de havnet i vansker. Informantene pekte på at det var synd at ettervern krevde at de måtte ha et stort uttalt behov, når det kanskje var det lille som skulle til for å føle tryggheten til å stå på egne ben.

Diskusjon

I denne studien forteller unge voksne om sine opplevelser med saksbehandler i barneverntjenesten og viktigheten av å bli hørt og å få delta i saker som angår dem. I alle intervjuene er det tydelig at det var ønskelig med mer medvirkning i kontakten med barnevernet enn det de erfarte. Informantene vektlegger hvordan saksbehandler forholder seg til dem, for eksempel gjennom sine refleksjoner rundt profesjonalitet og medvirkning, samt verdien av å oppnå et samarbeid for å nå felles mål. Flytting til institusjon var i de fleste tilfellene ufrivillig for informantene jf. servicedimensjonen, og de befant seg langt innenfor kontrollområdet (Rønning & Solheim, 1998). Informantene pekte på vanskelige aspekter ved å flytte til institusjon og fortalte om hvilke konsekvenser det fikk for dem. Følelsen av å kunne påvirke eget liv var i lengre perioder fraværende hos alle informantene i løpet av plasseringen. Dette viste seg blant annet ved at flere mistet kontakt med familie og nettverk eller at relasjonen til dem endret seg. Barnevernet la ikke til rette for at informantene fikk være så mye sammen med familie og nettverk som de ønsket, og geografiske avstander ser ut til å ha komplisert situasjonen ytterligere. Informantene satte trygghet i sammenheng med relasjonen til saksbehandler og seks av åtte trakk frem ettervern som et trygghetsmoment. Ved aktualisering av ettervern beveger barnevernets tjenester seg over til servicefeltet, og informantene blir mer uavhengige av barneverntjenesten. Lov om barneverntjenester åpner for ettervern fra 18 til 23 år, men det var imidlertid fem av informantene som beskrev det som vanskelig å enes med barneverntjenesten om formen på ettervernet, eller om de fikk motta ettervern i det hele tatt, fordi de ble vurdert å være for velfungerende. Informantene poengterte at behovet for ettervern etter et omfattende tiltak som plassering var av stor betydning selv om tiltaket ikke trengte å være av stort omfang. Opplevelsen av medvirkning i den siste fasen av oppfølgingen fra barneverntjenesten kunne tenkes å by på flere muligheter ettersom kontrollen minket nær myndighetsalder. Paradokset er at etter å ha mottatt ”tvungen” hjelp fra barnevernet ble situasjonen omvendt, slik at informantene nærmest ble avvist da de etterspurte ettervern.

Ungdommenes problemer kan beskrives på ulike måter, men fellesnevneren er at de peker på ungdommen selv og legger problemene på individnivå (Andreassen, 2003). Qvortrup (1994) stiller spørsmål ved om barn og voksne er så grunnleggende forskjellige at det derfor er grunn til å behandle dem ulikt. Christiansen (2012) peker på hvorvidt begrepet ”barnets beste”, er gjeldende dersom en ikke aktivt forholder seg til barnet. Barnevernet må håndtere relasjonen til både barn og foreldre i en kontekst hvor foreldrene ofte er de mest synlige. Dersom man velger et aktørperspektiv betyr det at den andres evne og vilje til å handle i forhold til egendefinerte mål anerkjennes og kalles brukerorientering eller myndiggjøring. Videre kan beslutningsprosesser sees på som sosialt konstruerte i det flere aktører deltar i en felles prosessutvikling. Muligheten for at den profesjonelle gjør feil reduseres dersom klienten anses som ekspert på egne erfaringer og meninger, og en dialogisk tilnærming benyttes (Backe-Hansen, 2003). Plasserte ungdommer har innsikt i egen situasjon selv om de kan endre syn på ting etter hvert som de blir eldre, slik noen av informantene påpekte. De intervjuede har vektlagt viktigheten av å være aktør i egen sak og få anledning til å uttale seg og påvirke beslutninger som tas slik at det i større grad kan snakkes om et samarbeid mellom ungdom og saksbehandler. Årsakene til at det kan være utfordrende å behandle barn som aktører i barneverntjenesten er sammensatte. Det omhandler blant annet saksbehandlerens egenskaper og forhold ved dem, deres forståelse av barn og personlige erfaringer og verdier, samt deres metodiske ferdigheter. Det dreier seg også om hvilke ressurser og dermed hvilke handlingsmuligheter saksbehandlerne er gitt av barnevernsorganisasjonen og til sist hvilke rådende verdier og normer som er nedfelt i lover og uttrykt gjennom politikk, eller som en del av de kulturelle forutsetningene i barnevernsarenaen. Disse ulike faktorene påvirker hverandre og har betydning for samhandlingen mellom barna, foreldrene og saksbehandler. Faktorene kan dermed være både begrensninger men også muligheter og ressurser dersom de tas i bruk og det er anledning til det (Christiansen, 2012).

Funnene som er presentert i artikkelen samsvarer blant annet med Rambøll-undersøkelsen (2011) hvor barn og unge rapporterte at de var lite tilfredse med hjelpen fra det kommunale barnevernet. De unge manglet medbestemmelse i saker som omhandlet dem, hverdagen deres og hvilken hjelp de skulle få, og dette var også gjennomgående i informantenes opplevelser. I de åpne kommentarene i Rambøll-undersøkelsen fremkom det at informasjon om hva som skulle skje fremover var vesentlig, i likhet med det informantene formidlet. Hvordan informasjon ble gitt var dessuten viktig for informantene og kan sees i sammenheng med å bli

tatt på alvor. Informantene peker på at stemmene til de som opplever å flytte til institusjon må frem slik at ungdommer og saksbehandlere kan samarbeide på et fundament av medvirkning.

7. Litteraturliste

Andreassen, T. (2003) *Behandling av ungdommer i institusjoner – Hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget.

Backe-Hansen, E. (2003) *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse. I: Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi.* Oslo: Gyldendal akademisk.

Bakketeig, E. & Backe-Hansen, E. red. (2008) *Forskningkunnskap om ettervern.* NOVA-rapport 17/08.

Barne- og familiedepartementet (1989) *FNs konvensjon om barnets rettigheter.* Lastet ned 04.05.15 fra:

http://barneombudet.no/wp-content/uploads/2013/09/fns_barnekonvensjon.pdf

Christiansen, Ø. (2012) *Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører?* Tidsskriftet Norges barnevern, 01-02, 16-30.

Egelund, T., Christensen, P. S., Jakobsen, T. B., Jensen, T. G. & Olsen, R. F. (2009) *Anbragte børn og unge. En forskningsoversikt.* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Hellevik, T. (2005) *På egne ben: unges etableringsfase i Norge.* Oslo: NOVA. Rapport nr. 22/05.

Helsetilsynet tilsyn med barnevern, sosial- og helsetjenestene (2/2012) *Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2011 med kommunalt barnevern – undersøkelse og evaluering.* Oslo: 07 Gruppen AS.

James, S. (2011) *What works in group care? – A structured review of treatment models for group homes and residential care. I: Children & Youth Services Review, 33.*

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju.* Oslo: Norsk Gyldendal Forlag AS.

Lov om barneverntjenester (1992) *Lov om barneverntjenester av 17. Juli nr. 100: (barnevernloven). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.*

Malterud, K. (2003) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning. En innføring.* Oslo: Universitetsforlaget.

NOU 2000: 12 (2000) *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer.* Oslo: Statens forvaltningstjeneste

Qvortrup, J. (1994) *Childhood matters: an Introduction. I: Childhood matters. Social theory, Practice and Politics.* Aldershot: Avebury.

Rambøll Management Consulting (2011) *Brukerundersøkelse blant barn i statlige og private barneverntiltak.*

Rønning, R. & Solheim, L. (1998) *Hjelp på egne premisser? Om brukervedvirkning i velferdssektoren. I: Brukervedvirkning – et mangslungent fenomen.* Oslo: Universitetsforlaget.

Slettebø, S. & Seim, T. (red.) (2007) *Brukervedvirkning i barnevernet.* Oslo: Universitetsforlaget.

SSB (2014) *Barnevernsinstitusjoner 2013.* Publisert 23.10.14 og lastet ned 05.05.15 fra <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverni/aar/2014-10-23#content>

Storø, J., Bunkholdt, V. & Larsen, E. (2010) *Er institusjonen alltid et onde, og familien alltid et gode?* Norges barnevern Nr. 3, 2010, s. 167 – 180.

Strandbu, A. & Vis, S. A. (2008) *Barns deltakelse i barnevernssaker.* Tromsø: Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge.

Thagaard, T. (2003) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Tysnes, I. B. (2014) *Ungdommenes opplevelse av plassering, opphold og ettervern. En studie av institusjonsplasseringer etter lov om barneverntjenester § 4.24*. Trondheim: NTNU-trykk.

Ulvik, O. S. (2009) *Barns rett til deltakelse – teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelpers samarbeid med barn*. Tidsskrift for norsk psykologforening.

8. Vedlegg til masteroppgaven

Nr. 1 Godkjenning fra NSD

Nr. 2 Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Nr. 3 Intervjuguide

Nr. 1 Godkjenning fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 1
Fax: +47-55 58 96 5
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr: 985 321 88-

Riina Kiik
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 04.12.2014

Vår ref: 40282 / 3 / SSA

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 13.10.2014. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 03.12.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

40282	<i>Atferdsplasseringer i barnevernet - hvordan opplever ungdommene saksbehandler i barneverntjenesten?</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>NTNU, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Riina Kiik</i>
<i>Student</i>	<i>Cecilie Marie Zachariassen</i>

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Sondre S. Arnesen

Kontaktperson: Sondre S. Arnesen tlf: 55 58 33 48

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Cecilie Marie Zachariassen cecilie.marie@hotmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Adelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uia.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kjme.svarna@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVE, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmas@svt.uib.no

Vi kan ikke se at det behandles personopplysninger med elektroniske hjelpemidler, eller at det opprettes manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger. Prosjektet vil dermed ikke omfattes av meldeplikten etter personopplysningsloven.

Det ligger til grunn for vår vurdering at alle opplysninger som behandles elektronisk i forbindelse med prosjektet er anonyme.

Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, verken:

- direkte via personentydige kjennetegn (som navn, personnummer, epostadresse el.)
- indirekte via kombinasjon av bakgrunnsvariabler (som bosted/institusjon, kjønn, alder osv.)
- via kode og koblingsnøkkel som viser til personopplysninger (f.eks. en navneliste)
- eller via gjenkjennelige ansikter c.l. på bilde eller videoopptak.

Personvernombudet legger videre til grunn at navn/samtykkeerklæringer ikke knyttes til sensitive opplysninger.

Nr. 2 Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Atferdsplasseringer i barnevernet - hvordan opplever ungdommene saksbehandler i barneverntjenesten?”

Bakgrunn og formål

Jeg heter Cecilie Marie Zachariassen og er student ved NTNU (Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet), master i sosialt arbeid. Som en del av utdanningen skal jeg undersøke et tema og skrive en masteroppgave. Mitt mastergradsprosjekt heter ”Atferdsplasseringer i barnevernet – hvordan opplever ungdommene saksbehandler i barneverntjenesten?”. Formålet er å belyse hvordan ungdommer som har vært plassert jf. Lov om barneverntjenester §§ 4-24 og/eller 4-26, har opplevd oppfølgingen fra saksbehandler i barneverntjenesten og hvordan relasjonen til saksbehandler har vært. Det er viktig med mer kunnskap om temaet for å gi best mulig hjelp til ungdommer som plasseres og sørge for at ungdommer føler seg godt ivaretatt når de bor i barnevernsinstitusjoner.

Jeg ønsker å snakke med ungdom som har vært plassert ved barneverninstitusjon mens de var i alderen 15-18 år, jf. Lov om barneverntjenester §§ 4-24 eller 4-26. Barneverntjenesten bidrar i prosjektet ved å sende ut informasjon og forespørsel om deltakelse til personer i den aktuelle gruppen.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Studien vil gjennomføres ved at jeg intervjuer deg og tar lydopptak. Intervjuet tar rundt en time og avhenger av hvor mye du har å si om spørsmålene jeg stiller. Spørsmålene vil omhandle dine synspunkter og tanker rundt plasseringen og hvordan du opplevde saksbehandler gjennom prosessen.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Jeg har taushetsplikt og alle opplysninger vil bli oppbevart og behandlet konfidensielt. Ingen institusjoner eller personer vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Hverken ansatte ved institusjonen eller barneverntjenesten vil få kjennskap til det vi snakker om. Jeg kommer ikke til å innhente noen opplysninger fra din barnevernsjournal. Ved prosjektslutt, 31.12.2015, blir alle lydopptak slettet, slik at datamaterialet ikke lenger kan spores tilbake til deg. Lydopptakene vil lagres på en minnepenn i et låst skap.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Det får ingen innvirkning på ditt forhold til barneverntjenesten hvis du ikke ønsker å delta i studien eller dersom du senere velger å trekke deg.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med student meg per telefon (400 72 545) eller mail (cecilie.marie@hotmail.com). Alternativt kan veileder, Riina Kiik, kontaktes per telefon (466 84 620) eller mail (riina.kiik@svt.ntnu.no).

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg samtykker til å delta i intervju

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----
(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Nr. 3 Intervjuguide

Intervjuguide

Person

1. Gutt eller jente?
2. Alder?

Plassering og plasseringsstedet

3. Når ble du plassert på institusjon?
4. Hvor lenge var du plassert?
5. Har du vært plassert mer enn en gang? Eventuelt ved flere ulike institusjoner?
6. Hvordan arbeidet institusjonen(e), herunder metodetenkning, fasesystem, belønningssystem, multifunC, kollektiv og så videre?
7. Hvilken lovhemmel lå til grunn for plasseringen (e)? (Frivillig § 4-26 eller tvang § 4-24)
8. Hvor lå institusjonen geografisk sett i forhold til hvor du bodde før plassering, og hvor langt unna var barneverntjenesten?
9. Hvordan fikk du vite at du skulle plasseres ved institusjon? Hvem informerte deg og hvordan foregikk plasseringen?
10. Kan du fortelle om dine erfaringer med plasseringen(e) og hvordan du opplevde den/dem?

11. Hva tenkte du om plasseringen(e) i starten sammenlignet med slutten av oppholdet?
12. Opplevde du at du hadde behov for behandling, eller hva mente du at du hadde behov for?
13. Var det noe som kunne vært gjort annerledes med tanke på informasjon, formidling og selve plasseringen? Beskriv hva som var positivt og negativt.

Barneverntjenesten

14. På hvilken måte, og hvor ofte hadde du kontakt med saksbehandleren din fra barneverntjenesten?
15. Hadde du møter med barneverntjenesten underveis i oppholdet, hvis ja, hvordan opplevde du disse møtene?
16. Hvordan opplevde du relasjonen til saksbehandleren din i barneverntjenesten? Endret relasjonen seg underveis, eventuelt på hvilken måte?
17. Følte du at saksbehandleren din hadde forståelse for hva som var viktig for deg? Hvorfor/hvorfor ikke/på hvilken måte?
18. Hvordan opplevde du din mulighet til å påvirke prosesser eller saker som angikk deg?
19. Opplevelse av trygghet. Hva bidro til følelse eller fravær av trygghet?

20. Hva gjorde saksbehandler som du opplevde positivt, eventuelt hva kunne saksbehandler gjort mer av?

21. Kunne saksbehandleren din ha gjort noe annerledes i forbindelse med oppfølgingen av deg?

22. Er det noe annet du har lyst til å fortelle som jeg ikke har spurt deg om?

Tusen takk for at du tok deg tid til å være informant i prosjektet. Det er verdifullt å få frem ungdommers opplevelser og perspektiver i forbindelse med plasseringer fordi det er et inngripende og omfattende tiltak.